

Ms 225/13

PETŐFI-E VAGY ARANY?

IRTA

TÖRÖK ÁRPÁD,

a

„PETŐFI-HÁZ“

INDÍTVÁNYOZÓJA.

*Petőfi Sándornak „dicső fény az útja;
Még az is boldog, ki fölismerni tudja.“*

Kolmár József.

*„Un hijodalgo tan alto de pensamientos,
como humilde de bienes de fortuna.“*

Doña Maria de Zayas y Sotomayor.

*Ein echter, prächtiger Pustasohn,
Kumaniens Haide entstammt,
Fand wunderbar er des Liedes Ton,
Von der Dichtung Feuer durchflammt.*

*Des Volkes Leid und des Volkes Lust
Und des Ungarlandes Pracht,
Es klang bezaubernd aus seiner Brust,
In Liedern einsam erdacht.“*

Hermann Rollet. („Alexander Petőfi.“)

*„Sírba dicsőséged nem szállt testeddel: a földgömb,
Ha ezer év tűnik is, zengi, Petőfi, neved.“*

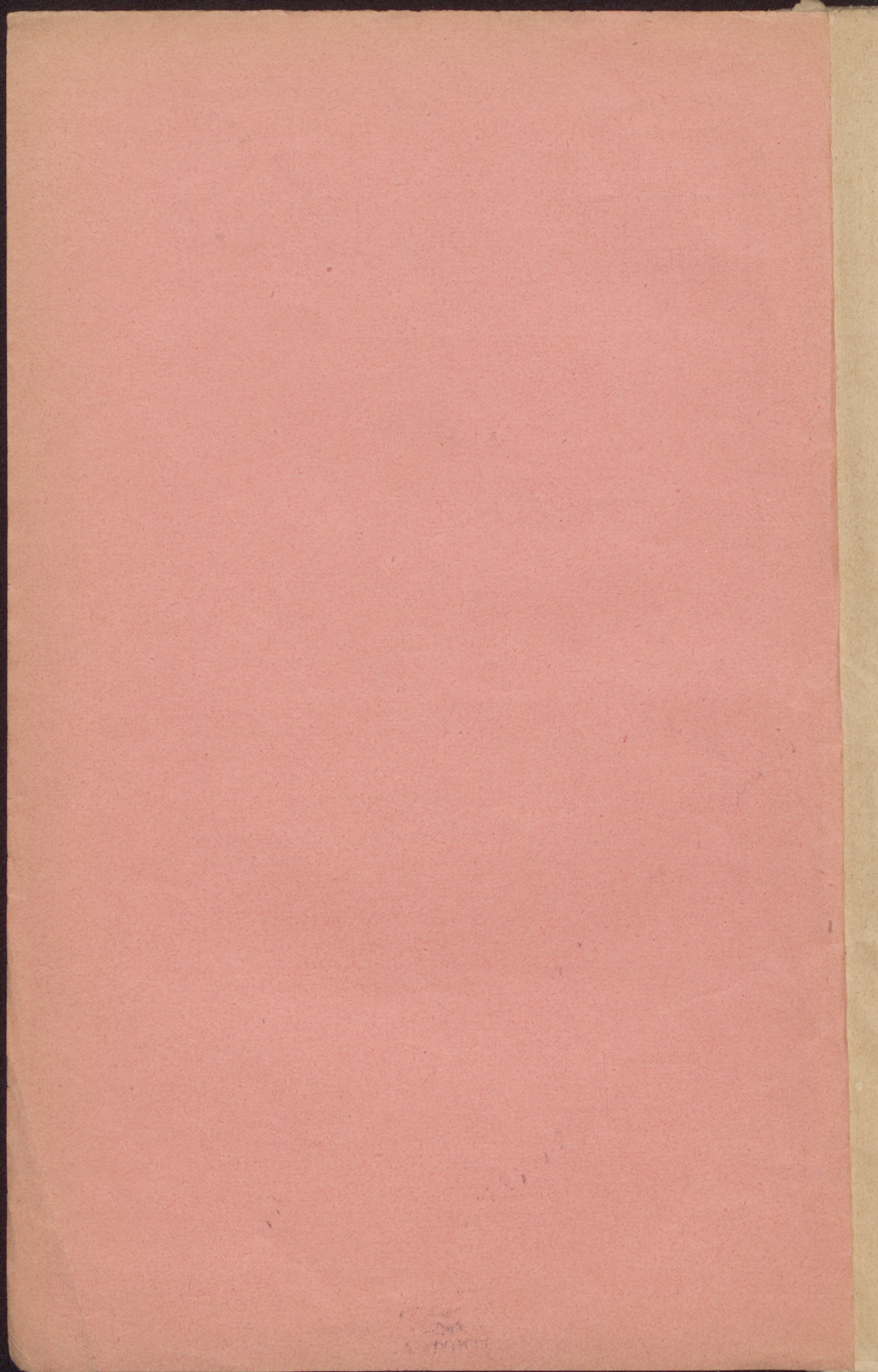
Török Árpád.

☛ Ára 25 kr. ☛

BUDAPEST.

NYOMATOTT BAGÓ MÁRTON ÉS FIÁNÁL.

1881.

PETŐFI-E VAGY ARANY?

IRTA

TÖRÖK ÁRPÁD,

a

„PETŐFI-HÁZ“

INDÍTVÁNYOZÓJA.

„Petőfi, dieser in seiner eigenen Literatur einzig dastehende Dichter, ist, verglichen mit den besten gleichzeitigen Lyrikern in anderen Ländern, von Wenigen erreicht, von Keinem übertroffen.“

Friedrich Bodenstedt.

„Ich weiss wenige Dichter in der gesamten Weltliteratur, die mir so hoch ständen.“

Ferdinand Freiligrath.

„O Poète enchanteur, doux comme la Nature!“

Thalès Bernard.

„So when thy Magyar-star ov'r Magyar land
Petőfi! rose to its supernal throne —
As from a fire-cross lifted by God's hand
The rays show forth and shine as first they shone.“

John Bowring.

„Sírba dicsőséged nem szállt testeddel: a földgömb,
Ha ezer év tűnik is, zengi, Petőfi, neved.“

Török Árpád.

✎ Ára 25 kr. ✎

BUDAPEST.

NYOMATOTT BAGÓ MÁRTON ÉS FIÁNÁL.

1881.

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

STANLEY - J. W. HARRIS

Szülővárosomban, Pozsonyban, a várhegyre vezető lépcsők huszonnegyedikén egy időrongálta viskó áll. ¹⁾

„Ablaka csak egy van, és annak is
Üveg csak a fele,
Fele pedig ó kalendáriom
Kitépelt levele.“

A nap szánakozva tekint ez árva hajlékra, melynek repe-
dezett falai körül szilaj nótákat füttyörésznek a szelek. Csak a
pusztulásnak szelleme lakik benne s ez két kézzel dolgozik há-
borítlanul, mert hiszen a nemzeti kegyelet egészen megfélekedzett
e rozzant kiseded lakról, mely pedig megérdemlené, hogy hom-
lokzatára *Kazinczy Ferencnek* e szavait arany betűkkel véssük
föl: „*Szent, hova lépsz, a hely.*“ — Benne lakott ugyanis harminc-
két év előtt egy férfiú, kinek neve előtt tisztelettel hajol meg
Europa, ²⁾ kinek lángelméjét az Oceánon túl az új világ fia bá-

¹⁾ „Magyar írók albuma. Élet- és jellemrajzok. Irta Vutkovics Sán-
dor. Pozsony. 1873.“ I. a 262. lapon.

²⁾ *Humbold Sándor* *Petőfi*re vonatkozólag (*Kertbeny*hez *Berlinből*
1850. aug. 4. intézett levelében) így nyilatkozik: „Das ist in der That über-
raschend, plötzlich in so nächster Nähe eine solche *Prachtblüthe* zu ent-
decken, nachdem man die ganze Welt abgelaufen und trotzdem nicht mehr
viel der Lauteren fand. Eben dieser Nähe wegen wird es aber ziemlich Zeit
benöthigen, bis man allgemein den *Schatz* sieht und wirklich an ihn glaubt.“ —
Varnhagen von Ense *Kertbeny*hez (*Berlinből* 1851. jan. hóban) irt levelében
így szól: „Noch nie fühlte ich so tief die Wahrheit von Goethe's Ausruf:
„*Jugend ist Trunkenheit auch ohne Wein!*“, als seitdem ich nun *Petőfi* kenne.
O beneidenswerthe Gnad, ohne irdische Schwere so edel trinken
zu sein, um die graue Welt im herrlichsten Farbenprisma zu sehen!“ —
Uhland Lajos *Tübingából* (1853. máj. 23.) e sorokat írta *Kertbeny*nek:
„Fremde Dichter, die man bloss aus Übersetzungen — und mögen diese noch
so gut sein — kennen lernt, darf man nur höchst vorsichtig beurtheilen, da
man sie selbst nicht, höchstens ihr Portrait kennt. Trotzdem nehme ich
keinen Anstand, es schon jetzt, Ihrer Übersetzung gegenüber, auszusprechen,
dass *Petőfi* eine Dichternatur zu sein scheint, die es reichlich lohnen würde,
hätte ich hiezu den Muth, noch in meinem Alter seine Sprache zu erlernen,
einzig um ihn im Original zu lesen, nachdem er in der Übersetzung schon so
bedeutend wirkt.“ — *Báró Zedlitz Keresztély*, az osztrák költő, *Kertbeny*
Bécsből 1859. aug. 11. a következő sorokat írta: „Auf all dem Wege von
München her las ich immer wieder *Petőfi*. Es war mir, als wär' ich mitten
hinein in einen grünen, dunklen, frischen Wald gerathen, und schlürfte aus
lautester kühler Quelle.“ — *Fallmerayer Fülöp* e sorokat intézte *Kertbeny*-
hez: „Den kriegerischen Genius der ungarischen Nation kennt die Welt seit
bald tausend Jahren. Dass aber dies warmfühlende, heldenmüthige Volk den
schöpferischen Hauch origineller Poesie im Busen trägt und dass es in politi-

mulva emlegeti, kinek költeményeit lefordították már majdnem minden művelt nyelvre; ¹⁾ — e vihartépte, szegényes fődél alatt lakott az a nagy magyar költő, kiről a külföld habozás nélkül vallja, hogy a legnagyobb lyrikusok egyike, kik valaha éltek s gyönyörködtették dalaikkal az emberi nemet; ²⁾ ez az a koldus-

scher Einsicht und staatsmännischer Begabung mit den grössten Geistern des Occidents auf gleicher Höhe steht, ist erst durch *Petőfi*, wie durch *Deák* und *Eötvös* kund geworden.“ — *Grün Anastasius* (*Anton Alex. Graf von Auersperg*) 1860. máj. 14. *Grácból Kertbenynek* ezt írta: „*Petőfi* gehört — seit ich ihn aus Ihrer grösseren Sammlung zuerst näher kennen lernte — unter meine ganz besonderen poetischen Lieblinge und zu wiederholtenmalen erquickte ich mich mit immer gleichem Genusse an seinen originellen Dichtungen.“ — Egy másik (1876. márc. 21. kelt) levelében pedig így ír: „Sie konnten mir wohl kaum ein schöneres Festgeschenk bieten, als jene, dass der *grosse Dichter* einst auch meinen Liedern einige Aufmerksamkeit freundlich geschenkt hat.“ — II. *Oszkár*, svéd király, ki maga is költő és *Goethe*, „*Tasso*“-jának jeles fordítója, még mint koronaherceg 1866. febr. 17. *Kertbenyhez* sajátkezűleg e sorokat intézte: „Mein Herr! Ich habe mit Freuden die *herrlichen* Volkspoesien von *Alexander Petőfi* durchgelesen, die ich Ihrer schönen Übersetzung und gefälligen Sendung zu Folge recht genossen. Jedes wahrhaft patriotische Streben hat meine ganze Sympathie, und ich glaube auch, dass eine Arbeit in dieser Richtung nie verloren geht, sondern immer gute Früchte tragen wird, wenn die Zeit der Reife kommt. Mit Bewunderung habe ich Ihr herrliches Vaterland besucht, und es ist mir lieb, die feste Überzeugung aus eigener Anschauung gewonnen zu haben, dass ein Land, wo ein solches Volk lebt, wo solche Töne der Nationaldichtung angeschlagen werden, einer schönen Zukunft, einer mächtigen Entwicklung entgegen gehen muss.“ — A „*Magazin für die Literatur des Auslandes*“ 1866. october 6. megjelent száma *Kertbeny* fordításainak negyedik kiadását ismertetvén azt mondja, hogy „ein völlig würdiges treues Bild des *genialen* magyarischen Dichters.“

¹⁾ L. a *Kertbeny*től kiadott „*Könyvészet*“ első füzetét. (Budapest. Tettey & Comp. 1876.) Továbbá: „*Petőfi's Tod vor dreissig Jahren 1849. Jókai's Erinnerungen an Petőfi 1879. Historisch-literarische Daten und Enthüllungen, bibliografische Nachweise. Zusammengestellt von K. M. Kertbeny. Mit einem Plan der Schlacht von Schässburg. Leipzig. Wilhelm Friedrich. 1880.*“ I. a 38—52. lapon. Továbbá: „*Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete. Budapest, 1880.*“ I. a II. kötet 120—131. lapján levő következő című cikket: „*Petőfi a külföldön, a világirodalomban, különösen Béranger és Heine ütélete Petőfiről. Petőfi költeményeinek hatása és jövője mind az öt világrészben.*“

²⁾ *Bodenstedt Frigyes* (*Mirza Schaffy* hires költője) az előszóban, melyet *Kertbenynek* 1857. évben megjelent *Petőfi*-kiadásához írt, a többi közt ezt mondja: „*Petőfi*, dieser in seiner eigenen Literatur einzig dastehende Dichter, ist, verglichen mit den besten gleichzeitigen Lyrikern in andern Ländern, von *Keinem* übertroffen.“ — *Grimm Armin* 1860. febr. 24. *Berlinből* e sorokat intézte *Kertbenyhez*: „*Petőfi* steht als Mann vor mir, der den *grössten* Dichtern aller Zeiten und Völker beigezählt werden muss. Ihre Übersetzungen seiner Dichtungen ist eine *Bereicherung* der deutschen Literatur, für die Ihnen Jeder, der Gefühl für die Schönheit dichterischer Gedanken hat, nicht genug dankbar sein kann.“ — *Freiligrath Nándor* 1860. Londonból ezt írta *Kertbenynek*: „*Petőfi* habe ich Ihnen zu danken. Durch Ihre Übersetzung lernte ich ihn zuerst kennen, was mit *lieben* und *bewundern* eins war. Ich weiss *wenige* Dichter in der *gesamten* Welt-literatur, die mir *so hoch* ständen.“ — *Sealsfield Charles* 1861. *Solothurnból* így írt *Kertbenynek*: „Bei *Vielem* in *Petőfi* kommt einem so etwas wie das

hajlék, mely dicső *Petőfi Sándorunk* nyomorteljes ifjuságának utolsó fölvonását látta. — *Petőfi* ugyanis az 1843. évi országgyűlés meg-

Gefühl bei, dass jeder Ungar so dichten würde, hätte jeder diese poetische Gabe. Das ist so merkwürdig als hoffnungsreich für die Nation, die in seltener Weise eine geschlossene Einheit des Charakters und Empfindens bildet. Zu diesem Zuge wünsche ich den Ungarn Glück. So sind auch *Arany's* Gedichte mit denen *Petőfi's* verwandt, doch mag *Petőfi* das grössere Talent haben. Er ist feuriger und zugleich wilder, voll von jener schönen Kraft, die doch nie masslos wird, trotzdem sie, Gott sei Dank, nicht gezähmt ist.“ — *Elissen Adolf* 1867. aug. 6. *Göttingából* a következő sorokat intézte *Kertbeny*hez: „Gedungen fühle ich mich noch, Ihnen meinen besonderen Dank für den herrlichen *Petőfi* zu wiederholen. Seit Jahren hat mir keine andere derartige Lectüre so reichen Genuss gewährt, und ich schäme mich, dass ich mir denselben so lange habe entgehen lassen.“ — *Jung Sándor* 1868. máj. 8. *Königsbergből* *Kertbeny*hez így irt: „Meinen herzlichsten Dank für den so originellen, vortrefflichen *Petőfi*! Diese Gedichte sind Producte einer glühenden, höchst imposanten Phantasie und zugleich pittoresker Darstellungsgabe. Was mir gleich beim ersten Blick in dieser Dichterwelt wohl that, war, dass der Poet neue Bahnen beschreibt, sie in kühnster und doch glücklicher Weise vollendet.“ *Béranger*, ki kellemesen volt meglepetve, midőn arról értesült, hogy *Petőfi* az ő *chanson*-jait olvasta, szerette és nagyra becsülte, mint 75 éves aggastyán két évvel halála előtt *Párisból* 1855. dec. 10. kelt levelében *Kertbeny*hez így irt: „Je ne puis qu' être profondément touché, en me voyant l'objet des pareilles attentions; mais croyez bien, Monsieur, que je ne les avais pas attendues pour estimer l'héroïque nation magyare, dont le grand poète *Alexandre Petőfi* est malheureusement encore inconnu en France. On m'apprend que Mr. Valmore fils prépare une traduction de ses oeuvres, faite sur le texte hongrois. Nul doute que votre glorieux compatriote n'acquière ici la réputation qu'il mérite à la fois par son talent et par sa destinée.“ (*Béranger* sajnálja, hogy a nagy költő, *Petőfi Sándor*, Franciaországban még ismeretlen; ő meg van győződve arról, hogy *Petőfi* hírnévre fog szert tenni francia honfitársainál, ha majd *Valmore* fordítása megjelenik.) *Thalès Bernard* a maga költeményét, melyet *Petőfi*nek dicsőítésére 1855. irt, e magasztaló szavakkal fejezi be:

„Avant que d'une lyre, à la tienne pareille,
Le Monde retentisse, il attendra longtemps!“

(Értelme: Sokáig várhat a világ, míg ismét oly lant fog megzendülni, mely *Petőfi*éhez hasonló.) A nem rég elhunyt francia akadémikus s a „*Revue des deux Mondes*“nak 35 éven keresztül főmunkatársa *Saint-René Taillandier* 1860. a mondott világhírű folyóiratban két cikket közölt e cím alatt: „*La poésie hongroise au XIX. siècle*“. E cikkek 1863. külön is megjelentek (*Paris. Michel Levy frères.*) s azután harmadízben *Taillandier*nek „*Tchèques et Magyars. Bohème et Hongrie*“ című munkájában, mely *Párisban* 1869. látott napvilágot. E cikkekben *Petőfi*re vonatkozólag a többi közt így nyilatkozik: „*Entre tous ces poètes que Mr. Kertbeny introduit au sein de la littérature européenne, le plus brillant, le plus original, celui qui exprime avec le plus de verve le caractère de peuple hongrois, c'est l'aide-camp de général Bem, le soldat disparu dans les défilés de la Transylvanie après la bataille. Le jour au Petőfi Sándor est mort sur la cause nationale, il était célèbre seulement dans son pays; aujourd'hui son nom a pris place dans cette 'Welt-literatur' inaugurée par Goethe, et il y représente mieux que nul autre l'inspiration des fils d'Árpád.*“ (Ez idézet *Petőfi*t a legragyogóbb, legeredetibb magyar költőnek mondja, kiben a magyar nép jelleme leghivebben tükröződik vissza s kinek neve mai nap már a világirodalomban is helyet foglal.) Az 1872. évben 80 éves korában meghalt *Sir John Bowring*, ki 1825—1830. a „*Westminster Review*“ szerkesztője volt s azután egész Európát (hazánkat is) beutazta, s ki derekasan értett magyarul s kinek 1830. *Toldy Ferenc Lon-*

nyitásokor *Pozsonyba* ment és foglalkozást keresett. Talált is, de a veritékes munkának csekély díja épen csak arra volt elegendő, hogy hazánk e nagy fiának akkorában — a nemzet örök szégyenére — éhen halnia nem kellett. Huszonöt váltó garas volt a díj, melyet a *Záborszky Alajos* szerkesztette „*Országgyűlési tudósítások*“ egy-egy (sűrű apró betűkkel irt) ivének lemásolásáért kapott. Csak 25 váltó-garas! Ily nyomorúságos és lélekölő napi keresettel tengette, ime, *Petőfi Pozsonyban* életét! Szemtanúja e tengődésnek s egyszersmind részese *Kolmár József* (jelenleg pozsonyi főgymn. tanár) volt, kihez *Petőfi* verset is irt s kivel együtt karmolgatta abban a viskóban az említett ujság egyes iveit — 25 váltó-garasért.

*„A honi föld szélén, hol kezd némulni magyar szó,
Ott hozza álmoként téged a végzet élém.
Negyvenharmadik év nyara, melyben fordula sorsod,
Ős Pozsonyunk kebelén látta közös nyomorunk.
Még ma is áll a szerény viskó a várhegyi lépcsőn,
Hol huszonöt garasért a honatyák szavait*

donban létekor vendége volt s ki már 1830. adott volt ki magyar költőkből fordításokat e cím alatt: „*Poetry of the Magyars, preceded by a sketch of the language and literature of the Hungary and Transylvania. By Sir John Bowring. London. 1830.*“ —, mint 73 éves aggastyán hetvennél több *Petőfi*-dalt és azonkívül *Petőfi*nek „*János vitéz*“-ét s „*Bolond Istók*“-ját is kiadta ily című fordításban: „*Translation from the Magyar Poet Alexandre Petőfi. By Sir John Bowring correspondent of the hungarian Academy. London. 1866.*“ *Petőfi*re irt költeményének utolsó versszaka így szól:

*„It was no meteor, for a meteor writes
No golden lines of glory — read from far
But an eternal light amidst heaven's lights
And escaped with central stars a central star.“*

(Értelme az, hogy *Petőfi* nem muló meteor, hanem örök tűz az ég tüze között s a központi csillagok között központi csillag. — Az egész költeményt közölte *Kertbeny* „*Hundertsechzig lyrische Dichtungen von Alexander Petőfi. Aus dem Ungarischen im Verlasse der Originale übersetzt von K. M. Kertbeny. Elberfeld und Leipzig. 1866.*“ című művének 230. lapján.) Ilyen elismerésekben s ezekhez hasonlóknak részesült *Petőfi* a külföldön mindenütt. „*Nevezetes, nagyon feltűnő, sőt mondhatni megdöbbentő az, hogy míg Petőfi a magyar bírálók legkeményebb ostorcsapásait volt kénytelen tűrni, szenvedni, — az alatt és azután külföldön csak szépet és jót tudtak mondani az ő remek műveiről. S bár ennél fényesebb, ennél dicsőbb költői elégtételt, igazságszolgáltatást nem adhatott volna neki a sors, de mégis mind reánk, jó barátai —, hű tisztelőire, s még inkább reá, ő magára nézve mélyen megható, sőt borzasztó tragikái csapás az, hogy világhíre elismerése tudata nélkül kellett a sirba szállania.*“ („*Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete.*“ 1. a II-ik köt. 130. lapján. Hálásan említem fel itt egyúttal, hogy *Vahot*, „*Emlékiratai*“-ra, mint *Petőfi*t illetőleg jó forrásra, engem *Garami Rikárd*, tanár, sziveskedett figyelmeztetni.) *Vahot Imréné*nek idéztem szavait elfogadom azzal a szerény észrevétellel azonban, hogy nem azt találok megdöbbentőnek, hogy míg *Petőfi* a magyar bírálók legkeményebb ostorcsapásait volt kénytelen tűrni, szenvedni, — azalatt külföldön csak szépet és jót tudtak mondani az ő remek műveiről: hanem épen ellenkezőleg az a megdöbbentő, hogy míg külföldön csak szépet és jót tudtak mondani az ő remek műveiről, azalatt a magyar bírálók legkeményebb ostorcsapásait volt kénytelen tűrni, szenvedni.

Körmöggettük együtt szigorú Kontrássy Ferencnél;
— Jó Záborszkyknak ő irodafőnöke volt. ¹⁾

Huszonöt váltó-garasért! — Petőfi öt év mulva (1848.) az „Apostol“-ban e sorokat írta:

„És így az ifju
Nyugodni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Músolgatá: keserves munka,
Tán a favágásnál keservesebb.
Elkezdte reggel s este végezé;
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb aludt el ez, mint ő;
És ennyi fáradozás után
Elégyszer állt az asztal üresen.“

Mintha csak a keserves pozsonyi napok lebegtek volna Petőfi szeme előtt, mintha csak Pozsonyban átélt nyomorát akarta volna itt megörökíteni! — Ámde a nyomasztó helyzet s a lélekfásító gépies foglalkozás, mely más közönséges halandóban minden eszmét már csirájában fojtott volna meg s mely a képzelem minden virágát már bimbájában hervasztotta volna el, a költőnek nem árthatott.

..... „Szegénynek alkotá az Isten
A költőt, s tán rendén is van ez;
Tarka, pompás toll nem ékesíti
A madárt sem, a mely zengedez.“ — —
..... „Bánat és baj kellenek;
A hol árnyék nincsen, ott a
Fényt sem igen látni meg.“

Ezek Petőfinek saját szavai. — S valóban! a bubánat, a gond, a baj, a nyomor, a boldogtalanság nem leggazdagabb forrása-e a költészetnek? ²⁾ — — Petőfi is akkor írta legszebb költeményeit,

¹⁾ „Petőfi Sándor emlékezete. Jellem- és korrajzi epistola. Irta Kolmár József. Pozsony. 1880.“ I. a 3. l. „Epigrammok. Kolmár Józseftől. Pozsony. 1871.“ I. a 19. l.

²⁾ Ezzel még nincsen mondva, hogy egyedüli forrása. Hogy az öröm és boldogság is lelkesítheti a költőt, azt Kisfaludy Sándor „Himfy“-jének II. része („Boldog szerelem“) eléggé bizonyítja. Érdekes az, mit erre nézve a jeles Kant-követő, Krug, mond. Szavai, melyekről (jöllehet már 70 év előtt irattak) máig sem vett nálunk tudomást senkisé, habár nagyon is érdekelhetett volna minket az, hogy e század elején (t. i. 1818., tehát 10 évvel Toldy Ferencnek csak 1828. megjelent „Handbuch der ungarischen Poesie“ című munkája előtt) miként ítélte Kisfaludy Sándornak „Himfy“-jéről egy jeles közigazgató, a következők: „Dass aber auch das Glück begeistere, lehrt ebenfalls die Erfahrung. So zeigen des ungarischen Dichters Himfy (Kisfaludy) Lieder der Liebe, deren 1. Th. die klagende oder sehnsuchtsvolle Liebe, und der 2. die beglückende Liebe überschrieben ist, einen höheren Schwung und mehr wahre Begeisterung im letzten Theile. Und wessen Ge-

midőn a gondok fojtó levegője környezé s a nyomor windkét kezével átölelve tartá őt; midőn a hiány-szülte aggodalmak ágyához jövének s éji denevéreként el-elsivíták magokat és megháboríták éji nyugalmát; midőn a bú neki rohant, mint felbőszült oroszlán, s a fájdalom, mint éhező vad. — — — *Petőfi* épen abban a rongyos viskóban, abban a koplalóban, írta leggyönyörűbb lantos költeményeinek némelyikét. Ott alkotta „*Távolból*“ című megható szép elegiás költeményét is, mely a leirtam koldustanyán átélt sanyarú napok szomorú emlékezetét fönn fogja tartani örök időkre.

„*Kis lak áll a nagy Duna mentében ;
Oh mi drága e lakocska nékem !
Könyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem reája.*“

Ezek annak a költeménynek gyönyörű kezdősorai, melyek harmadika („*Könyben úszik két szemem pillája*“) azonnal elárulja, hogy e költemény születése napján *Petőfitől* nagyon távol lehetett az, mit boldogságnak hívnak. — Valóban megillető az utolsó versszakban a költőnek fiui gyöngédsége és szeretetteljes kimélete imádott édes anyja iránt, kinek azt izenteti, hogy „*fiának kedvez a szerencse,*“ holott épen akkor volt ő az ecseteltem nyomorban, melyet e végfölsohajtással :

„*Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szíve szegénynek !*“

költőnk maga is meghatóan bizonyít. — A költőt, ki amúgyis többnyire (*Petőfivel* szólva) „*édes gyermeke az inségnek*“, gyakran a legzordonabb való környezi; „*puszta néki üdöben a világ*“; mint sötét felhőszakadás omlanak rá a multnak kínos emlékei; fején töviskorona s lantjára megsebzett homlokának vércseppje hull; a feléje rémesen közeledő *kétségbeesés* laktársának ajánlkozik, míg a *megörülés* tőszomszédságában tanyáz: s ime, a költő, az igazi, a nagy költő (mint fönnebb is mondám) nem ritkán épen ilyen helyzetekben alkotja legkellemdúsabb verses remekeit. Erről kiváló tanuságot tesz *Petőfi*nek egy másik költeménye is, mely ugyanabban az évben (1843.) *Pesten* jött napvilágra és a *Pozsonyban* átélt reménytelen, inséges napok emlékezetének örök föntartója leszen. *Petőfi*nek „*Az utolsó alamizsna*“ című költeménye ez, mely — kivált *nyelv-művészeti* szempontból tekintve — kétségtelesen *Petőfi* lantjának egyik legremekebb zengeménye. Művészet itt minden! Nem tudjuk, valjon az eszmemenet gyönyörű láncolatát vagy a nyelv mesteri kezelését csodáljuk-e inkább? A parlagság-

müth ist wohl so durchaus unpoetisch, dass es nicht irgend einmal durch die Freude begeistert worden wäre !“ („*Wilhelm Traugott Krug's Professors der Philosophie in Königsberg System der theoretischen Philosophie. Dritter Theil. Geschmackslehre oder Aesthetik. Wien. 1818. Im Verlage der Franz Hartter'schen Buchhandlung.*“ l. a 323. lapon a jegyzet végén. — Valjon ki ismertette meg *Krugot Kisfaludy Sándorunk* „*Himfy*“-jével? Van-e valaki, a ki ezt megmondhatná?)

nak semmi nyoma! A csak huszéves *Petőfi* tetőtől talpig művész itten, a nélkül hogy — miként a *műköltészetben* gyakran tapasztaljuk — fagyos reflexiók, a költői lelkesedést lehűtő hideg szemlélődések avatkoznának az előadás menetébe s ezt művészi célja felé sietésében csak egy pillanatra is megakasztanák, s a nélkül hogy a költőnek fölvelt tárgyáért való lelkesedése a költemény folyamában csak egy percre is vesztené hevéből. Meglátszik e költeményen is a *Petőfit* kiválóan jellemző *közvetlenség*¹⁾; meglátszik „*Az utósó alamizsna*“-n, hogy egyöntetű s hogy nem holmi mozáikszerű összerakogatásnak az eredménye; meglátszik rajta, hogy a költőnek nem kellett az egyes részeket összekeresgélne s fáradságosan összeillesztenie, hanem hogy szakadatlan egymásutánban jött létre az egész. Ugy vagyunk e művészi remekkel, mint egy sikerült öntésű haranggal: tisztán csengő szavát gyönyörrel hallgatja mindenki. — —

Petőfi az „*Utósó alamizsna*“ című költeményében (mint mondám) *művész* tetőtől talpig. — *Petőfi* és *művész*! — Ugyan mit mondtak volna *Petőfi*nek hivatlan kritikusai (*Zerffi*, *Hazucha*, *stb. stb.*) a negyvenes években, ha valaki *Petőfi*ről mint *művész*ről és *költészet*ről mint *művészet*ről bátorkodott volna szólni?! — — Volt ám akkorában még oly műtélő is, ki megdöbbenő komolysággal nem csak prózában vitatta, hogy *Petőfit* a költőművészet oly távol van, mint földünk a hold, hanem még verssipon is azt a csudanótát fuja, hogy *Petőfi* nem is költő! — — —

„*Petőfi* pediglen erőlködik vala,
Petőfi pediglen poéta nem vala;
Petőfi verseit elolvastam vala
 És ennél még nagyobb *ínségem* nem vala.“²⁾

Mások elismerték ugyan azokban a negyvenes években nagy kegyesen azt, hogy van *Petőfi*ben némi költői tehetség, „*de* (tevék

¹⁾ *Petőfi*nek főleg e *közvetlenségét* irigyelte meg annyira a „*Grátiák nevéletlen kegyence*“, *Heine Henrik*, ki is *Párisból* 1849. febr. 19. *Kertbeny*hez intézett levelében őszintén bevallja azt, hogy neki magának csak ritkán sikerült olyan közvetlen természethangokat lantjából kicsalni, a milyenek *Petőfi* lantján zengenek. „*Petőfi ist ein Dichter, dem nur Burns und Béranger vergleichbar sind, eine Natur, so überraschend, so gesund und primitiv, dass ich ihm in Deutschland nichts an die Seite zu setzen wüsste. Ich selbst fand nur wenige solche Naturlaute, an welchen dieser Bauernjunge so reich ist, wie eine Nachtigall. Wir Reflexionsmenschen erscheinen neben solcher Ursprünglichkeit wahrhaft bemitleidenswerth.*“ (L. *Kertbeny*nek 1876. Budapest *Tetteynél* megjelent „*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvészete*“ első füzetét a 19. lapon.)

²⁾ E költői (?!) verssoroknak írója akkorában (1847.) *Vörösmarty* „*Szózat*“-át is agyonmúltányolta. („L. „*Futár. Greguss Ákostul. Tartalma: Előszó. I. Materia peccans a magyar irodalomban. II. Petőfi Sándor összes költeményei egy kötetben. III. Nagy férfiak mondásai. IV. Vörösmarty Szózata. V. Kis káté. — Szarvason. Nyomatott Réthy Lipót betűivel. 1847. Ára 20 kr. p. p.*“)

hozzá) mi ő — ez a keztyűtlen parasztköltő, ¹⁾ kinek alatt járó ²⁾ dalait még a vargainasok is dúdolgatják az utcán s kinek költészetében semmi külföldies nincsen, — egy finom salonköltőhöz képest, a milyen például Császár Ferenc?!" Még oly kevésbé tudták mi nálunk a negyvenes években a valódi költészetet a csinált-tól megkülönböztetni, hogy az akkori harmad- s negyedrangú lantosokat is, kikre (lélek helyett spongyia levén szívökben) nagyon is illettek Petőfi-nek ismert sorai ³⁾, nem csak össze merték hasonlítani Petőfivel, hanem őket még föléje is helyezték, a nélkül hogy csak sejtették volna is, mennyire teszik magokat ez által az utó-

1) Vajmi derekas erre nézve Petőfi-nek költői válasza :

„Föl tudnám én is öltöztetni
Szép rím- s mértékbe versemet,
A mint illő meglátogatni
A társasági termeket.

De eszméim nem henyé ifjak,
Kik élnek, hogy mulassanak,
Hogy feltürtözve, keztyűs kézzel
Látogatóba járjanak.“ —

„Nem angol ló az én Pegazusom
Vékony nyakkal, hórihorgas lábbal ;
Nem is német teherhordó állat,
Széles háttal, medve-topogással.

Magyar csikó az én Pegazusom,
Eredeti, derék magyar fajta,
Világospej sima selyem szőrrel,
A napsugár hanyatt esik rajta.“

2) Petőfi jogosult büszkeséggel e vádra költőileg így felelt:

„Még mit nem mondanak! Hogy az én képzetem
Alatt jár; magasra föl nem röpíthetem.
Lent jár a föld színén, ha úgy tartja kedve. . .

De ha mondom neki: Szállj a magasra fel!
Felszáll, s a légben mint pacsirta énekel.
S ha ekkor biztatom: Még följebb képzetem!

Egy útat kezd a legmagasabb felhővel.
És e felhőknek sem társa ő sokáig,
Egyenest fölfelé tör az ég boltjáig.

S ott, hol már megszűnik az Isten világa,
Új világot alkot mindenhatósága.“

3) „Nagyságos úr! szükséges, hogy
A költőnek lelke legyen,
Önnek pedig lélek helyett
Spongyia van a szívében.

Nagyságos úr! a spongyia
Lángot nem vet, szikrát sem ad,
Mind híjába ütök-verik;
Minek üti-veri tehát?“

kor előtt nevetségessé. — — — De tisztelet a kivételeknek! Voltak ugyanis *Petőfi*nek kritikusai között a negyvenes években kivételek is. Ezt nem lehet eléggé hangsúlyoznom kivált most, mikor egy német lap a budapesti német színházra szórt minapi „*ebadták*“ okozta magyarelles gerjedelmében azt írta, hogy mindent a németeknek köszönünk s hogy még legnagyobb költőnk, *Petőfit*, is a németek fedezték föl nekünk. Hogy a németek *Petőfit* azonnal *elsőrendű* csillagként üdvözölték a *világköltészet* egén; hogy a németek rögtön fölismerték *Petőfi*nek *rendkívüli* lángészét és e lyrikusnak *világirodalmi* jelentőségét: azt tagadnunk nem lehet, bár szégyen fog is el minket e tény miatt; de túl megy az illető német lap az igazság határain, midőn azt kürtölgeti, hogy *Petőfit* számunkra még csak föl kellett fedezni, mert bizony voltak már a negyvenes években is nálunk irodalmi férfiak, kik *Petőfi*ben azonnal fölismerték a nagy költői lángészét. „*Alig jelentek meg első dalai, s Vörösmarty, kinek e részbeni tekintélyét talán senki sem vonhatja kétségbe, örömragyogó arcokkal hirdeté fényes reményeit;*“ ¹⁾ — *Szemere Pál* *Petőfi*ben mindjárt pályája kezdetén igazi költőre ismert; „*megismeré a felhők madarát, kit fényes nappal sem láttak meg többen;*“ ²⁾ — b. *Eötvös József*, kinek nagy szívéhez irigység nem fért, örömmel üdvözölte *Petőfi* összes költeményeinek megjelenését egy magasztaló ismertetésben; — a *Vachot*-testvéreken kívül bizonyára még több más *Petőfi* génie-jét elismerő irodalmi férfúnak neve fog itt eszébe jutni annak, ki a negyvenes évek magyar irodalmi mozgalmait figyelemmel kísérte. — Feltűnő az, hogy éppen olyanok, kik magok is Isten kegyelméből költők (*Vörösmarty*, *Szemere Pál*, b. *Eötvös József*, stb.), nem irigyelték *Petőfi*-nek költői dicsőségét, meghazudtolván e nemes magok-tartásával azt a „*figulus figulum odit*“-féle régi közmondást, ³⁾ s hogy éppen olyanok irogatták szánni való buzgalommal s epébe mártott tollal a lapokban országszerte *Petőfi*ről azt, „*hogy verse hitvány, verse rossz*“, ⁴⁾ kiknek sem akkor, sem

¹⁾ L. a „*Pesti Hirlap*“ 1847. máj. 14. számában az „*Irodalmi értesítő*“ című rovatban b. *Eötvös József*nek „*Petőfi Sándor összes költeményei*“ című ismertetését.

²⁾ „*Megismeréd a felhők madarát,
Kit fényes nappal sem láttak meg többen.
Magamról szölok. — Hah, mig annyian
Vetnek reám lenéző szemeket,
Kezedben a borostyán lombja van,
Megkoszorúzni vele fejemet.*“ („*Szemere Pálhoz.*“)

³⁾ Már *Hesiodos* is (harmadfelezer év előtt) így szól:
„*A fazekast a fazékas, az ács meg az ácsot irigyli.*“

⁴⁾ „*A lellem is sirt! És miért?
Oh mert roppant búbanat ért!
Fogalmatok sincs róla, mi
Gyászos költőnek hallani,
Hogy verse hitvány, verse rossz,
S egy kukk dicsőséget se hoz:
És én hallottam ezeket.*“ („*Irtóztató esalódás.*“)

később nem sikerült bebizonyítani költői hivatásukat, úgy hogy *Petőfi*, ha tovább él vala, *impotentiájok* láttára azt súghatta volna kinek-kinek közülök halkkal a fülébe, a mit „*Egy kritikushoz*“ című költeményének hatodik versszakában mond. ¹⁾

¹⁾ Ezzel csak visszaadta volna a kölcsönt azoknak, kik még az ismeretes „*asinus in pelle leonis*“-féle szitokkal is meghajították *Petőfi*nek boros-tyánkoszorúzta fejét. Az egyik műértő *Petőfi*nek e soraira:

„*Bejárnák Tolnát, Baranyát velem. —
Vezetném őket, mint nyájt a számár.*“ („*Kedves vendégek.*“)

szórul szóra ezt a sovány elménckedést írta: „Hiszen nem ön után, de ön előtt mennének; inkább így tehát: *Hajtanám* őket, mint nyájt a számár. De *oroszlánbőrben!* Vagy mi nagyobb dicsőség: *számárnak* lenni, vagy *X*-nek keresztelek, nem régen nagy hallgatóság előtt ünnepélyes beszédet tartott, melyben a *középszerűség* magasztalását választotta témául. Ez ellen (habár a választott thema természeténél fogva okvetetlenül önmagasztalással kellett is fajlulnia beszédének) nem volna kifogásunk, ha ok nélkül — erőnek erejével — *Petőfit* is elő nem rántotta volna mondókájában. Hogy lehet *Petőfi* nevével fölemlíteni ott, hol középszerűségek magasztaltatnak? — Mióta tartoznak a *Kúnhalmok* a *Montblanc*-kal egy kategóriába? — De hiszen nem is azért rántotta elő *Petőfit* hajánál fogva, hogy őt is magasztalja, hanem hogy meghurcolja dicső nevét ő, kinek mindannyiszor magába szállnia és töredelmesen „*mea culpa*“ kellene mondania, valahányszor e nagy költő nevét kiejteni készül. — A *Petőfire* vonatkozó *passus* a következő: „... *Mert a kritika egyértelmű a szabadsággal. Természetes, hogy az autokraták nem szeretik, a költők pedig többnyire azok. Goethe mester egy négy lábú állat nevével ruházta a kritikusra, és Petőfi, a ki egyébiránt Goethét nem szerette, e részben vele tartott. Föltehetjük, hogy mind a ketten csak súlyú kritikusra gondoltak, de a genus irritabile vatum könnyen megharagszik a jelesre is. És a költő, kiált ha nagyravagyó, könnyen hatalmaskodóvá, autokratává lesz, mint autokrata pedig a költő a zsarnokság képviselője, még ha a szabadság dalnoka is, mint Petőfi; holott a kritikus a szabadság képviselője. A kritikának veleszületett ellenszenve van a bálványok és a bálványozás iránt, a költő a tömjén illatát áhítja, ezt pedig a kritika igazságai nem épen kedvesen helyettesítik. . . Midőn a megbírált költő megharagszik bírálójára, ez annak a rendes jele, hogy a bírálat talált.*“ Ez idézet szerint, ime, a kritikus a szabadság képviselője, míg a költő, ha a szabadság képviselőjét, a kritikust, nem szereti, a zsarnokság képviselője. A kritikusként, mint a szabadság képviselőjének, minden szabad; ő ellenszenvét bátran éreztetheti a bálványozott költővel, még „*Asinus*“-nak is nevezheti a *Múzsák* kegyencét; ha ellenben a költő az ellenszenvet ellenszenvel viszonzozza és annak a bizonyos négy lábú állatnak nevével visszaadja a kritikusként, akkor a költő nagyravagyó, hatalmaskodó, autokrata s mint ilyen a zsarnokság képviselője, „*még ha a szabadság dalnoka is, mint Petőfi.*“ Sőt *X*. szerint még *haragudnia* sem szabad a szegény költőnek az ő kritikúsára; mert ha *haragszik*, azzal csak azt bizonyítja, hogy a bírálónak *igaza* van. *Petőfi* *haragudott* az ő kritikúsaira, e kritikuskoknak tehát *X*. okoskodása szerint *igazuk* volt. *Igaza* volt tehát neki is, ki kritikájával szintén *haragra* lobbantotta *Petőfit*. Néhány mutatóvány *X*. kritikájából, mely 1847. bujt napvilágra, azonnal mindenkit meggyőzhet a „*deductio ad absurdum*“-ról. *Petőfi*nek „*Ez a világ a milyen nagy*“ című dala végsorainál *X*. ezt jegyzi meg: „*Ez a nagy komolyság nem illik a kis bajuszhoz, mely alul előkerült.*“ (Mi ez? Kritika-e vagy hányásra erőtető rút személyeskedés?) *Petőfi*nek e soraira: „*Hogy én lelépek a színpadról, Szivem nagyon, nagyon beteg*“ *X*. ezt mondja: „*Mások a színpadon találták azt nagyon betegnek. A mi az én egyedi meggyőződésemet illeti, megvallom, hogy Petőfi urat a színpadon mégis egészségesebbnek tartom, mint a költészetben.*“ (Igy kell-e

Báró Eötvös József (mondám) örömmel üdvözölte Petőfi költeményeit egy magasztaló ismertetésben. Ez ismertetés, sajnos, a

képviselni a szabadságot? Ki ily szerénytelenül tolja előtérbe a maga egyediségét, annak nincs joga, Petőfinék jogosult önérzetét e gúnyos megjegyzéssel sérteni: „Én csak azt mondom, hogy Petőfit a szerénység fogja megbuktatni.“) A „Kedves vendégek“ e sorára: „Csak úgy hizik tőlök a képzelet“ X. ezt jegyzi meg: „Hizzék a könyvárús, ki ezen soványságokat árulja! mondaná egy roszakaró.“ (X-nek nem kellett volna a roszakarók szavára hallgatnia, hanem saját jobb meggyőződését követnie.) Ugyanazon költemény végsoraira ez a megjegyzése: „Jól etalálva. Mondhatlan szépségű vers. Mondhatlan. Ugy van. Valóban. Veni. Vidi. Vici. Jöttem. Láttam. Megszöktem. Pontos mű. Pontos. Csupa pont. Csupa. Tele van pontozva. Tele. So durch und durch classisch ist dies Werk, dass man versucht wäre, es für eine römische Inschrift zu halten und auszugeben. Kurz weg. Weg!“ (Olvasott-e ember fia valaha ennél émélygösb fadais-t?) „A boldog pestiek“ között X. roszul érzi magát; „mert hosszú öndicséretöket nem csak büze (propria laus sordet), de unalma miatt is, nagyon-nagyon keserves végig hallgatni.“ (A maga nemében remekül sikerült költeménynek a bírálata X-nél, ime, ez!) Az „Első szerelmem“ című költeménynek e sorait: „Hiszen e prózai világban Nincs más költőiség“ X. a következő kritikával kísérí: „Ez ismét ujdony, eredeti, mély igazságu gondolat: e prózai világban csakugyan nincs más költőiség, mint visszaemlékezni egyszeri gazdánk leányára és sonkájára. Hiszen e prózai világban nincs más költőiség! Mily gyöngédség — a disznók iránt. Mily ügyesség, a lány s a sonka egybehozásában.“ (Éz is kritika?)

„És uzsonára kaptam tőle Sonkát s más egyebet,
Mit szép szerével a kamrából Kihozni lehetett.“

„Szegény lány (kiált fel erre X.), mily feláldozó vala szerelme! Lopásra is csábította szegényt! És Petőfi! ő evett, a helyett, hogy csókolt volna; ez nem volt szép öntül, Petőfi ur . . . csókolni kellett volna.“ (Valjon kinek nem kavarog a gyomra, mikor ily kritikát olvas?)

„Ah, szép idők! ti elmulatok, És mindörökre tán;
Már nem terem számomra többé Sem sonka, sem leány.“

„Ismét mily gyöngédség (jegyzi meg X.) a sertésvilág iránt, hogy először jön a sonka, úgy a lány: porcus praecedit.“ (Képzeltetni-e valami izetlenebbet az efféle kritikánál?) Petőfinék „Ambrus gazdá“-ját X. így teszi csuffá: „Ezen költői beszély két részre szakad: elsőre és másodikra. Az első részben két szakasz van, a másodikban ismét kettő. Az első rész első szakaszában a darab hőse (Ambrus gazda) iszik, mert felesége elkergette őt hazuról; ugyanezen rész második szakaszában mindezt kifecsegi a szolgáló. A második rész első szakaszában Ambrus gazda ismét iszik, mert felesége ismét elkergette őt hazuról; ugyanazon rész második szakaszában mindezt ismét kifecsegi a szolgáló. Így hát a második rész az elsővel mindenben megegyezik: bis repetita placent. Elég a csömörig!“ (S X. még meri a zsarnokság képviselőjének nevezni Petőfit azért, mert ily packázást nem tűrt?) Petőfinék „Az alföld“ című, eleven festésével minden épizlésüt elragadó, magas szépségű költeményét X. ekképen rántja sárba: „Tartalma: azon laposság, mely az alföldet bélyegzi. Miért erőlteti magát Petőfi ur szép leírásokban? Ez neki gyöngé oldala; elégedjék meg inkább oly nevezetes lélekállapotok rajzolásával, mint p. o. az imént előfordult Ambrus gazda részegeskedése . . . Petőfi mester ily lélekállapotok előhozásában, pedig nem csak in theoria, papiron; — ő azonnal életbe is lépteti.“ (Éz-e az a kritika, mely „az emberi szellem örök szabadságát érvényesíti s a lángész kicsapongásait fékezi“? Vagy talán azon közép-szerűség kritikája ez, mely a lángészt instinctive üldözi és lehetetlenné akarja tenni?) Az „Est“ című költeménynek kezdő sorairól X. így nyilatkozik: „Wie rührend! Becsületemre mondom, hogy a vers többi része épen oly rührend, mint eleje; végét hát bizvást elhagyhatom.“ (Ki így bírálta 34 év előtt

mai nemzedék előtt egészen ismeretlen, mert el van az temetve a „*Pesti Hírlap*“ 1847. évi folyamában s azóta még senki sem támasztotta azt föl halottaiból. Hasznosabb dolgot tehát itt aligha tehetek, mintha az elásott kincset ezennel napfényre hozom. Az ismertetés egész terjedelmében a következő: „Bírálatot ígértem *Petőfi* költeményeiről. Most, midőn e szavam beváltásához készülök, érzem, hogy oly valamit vállaltam magamra, minek megfelelni nem tudok. A lyrai költészet, mely nem fárasztó munkának, hanem pillanatnyi fölgerjedésnek gyermeke, melyben a költő nem aethetikai teoriák létesítését keresi, hanem legbensőbb érzelmeit fejezi ki, s mely csaknem öntudatlanul árad el ajkairól, hasonlóan ama kis patakokhoz, melyek hegyes vidékekben a sziklák alól néha erőszakkal kitörnek, mivel a bérc nem zárhatja többé magába gazdag forrásait, a lyrai költészet érdemeit a kritika bonckésével méltányolni, fölfogásom szerint, igen nehéz, — s főképp én nem érzek e műtételre semmi hivatást magamban. Egyike vagyok azoknak, kik a *csalogánynak énekétől elbájolva*, nem igen kérdik, mennyire szabályos rhythmus szerint zengé el énekét, kik ha a virág színein s illatán örültek, hogy botanikai nevét feltalálják, kelyhét széttépni nem szokták, ki várhat tőlem szabályos aethetikai bírálatot; főképp miután *Petőfi* költeményeiről szólva még elfogulatlanak sem mondhatom magamat, *kevés költői műlevén, melynek több kedves benyomást, több valódi élvezetet köszön-*

Petőfit, az a minap talán hivatásszerűbben egyébről szólhatott volna, mint arról, hogy *Petőfi* a zsarnokság képviselője volt.) *Petőfinek Aranyhoz* írt költeményére vonatkozólag X. így nyilatkozik: „*Petőfi Sándor versét írt Arany Jánoshoz; mi következik ebből? Arany János visszair Petőfi Sándornak.*“ — *Petőfinek „Egy telem Debrecenben“* című költeményének második versorát X. a következő glosszával kíséri: „*Azt is bölcsen rendelék az istenek, hogy Petőfi nem vaspapíron adta ki verseit s hogy nem is írta azokat vastollakkal, de egészen egyszerű libatollakkal; így legalább nem fognak megrozsdásodni. Nem rozsdá, de egerek s molyok fogják azokat tápuul használni — tehát élő lények szívandják belőlük az életet. Életadó versek! Execit monumentum aere perennius! (Vasnál tartósabb emléket állított.)*“ (Mily szellemes kritika ez! No de mennyire!) E sornál: „*Hideg szobában alcám*“ X. szívtelenül így szól: „*Miért nem fűtött be verseivel? Vagy tán akkor még jobban fázott volna? Hideg szobában aludni különben egészséges.*“ (Mily kicsinyes, ime, s mennyire vetkezik ki olykor még az emberségből is a közönséges elme a génie elleni küzdelmében!) E végsoroknál: „*Éz inségben csak az vigasztala, Hogy ennél már nagyobb inségem is vala*“ X. berekesztésül így szól: „*Hahj! de hát mi vigasztaljon engem az én inségemben, midőn így Petőfi verseit olvasom s még jobban fázom mellettök Szarvason nyárban, mint ő fázott Debrecenben télen? Csak az vigasztalhat engem, hogy már kész vagyok — olvasással is, bírálással is! Most pedig mosolyogva nézek vissza elmúlt inségemre: quod fuit durum pati, meminisse dulce est. Petőfi pediglen erőlködik vala, Petőfi pediglen poéta nem vala; Petőfi verseit elolvastam vala És ennél még nagyobb inségem nem vala. Amen.*“ — Valóban megfoghatatlan, mikép merhette X. a minap *Petőfit* még sírjában is bolygatni azért, hogy a kritikusat nem szerette, mikor ő maga ily kritikát írt *Petőfi* ellen? — Hogyan szerethette volna *Petőfi* a szabadságnak ily álképviselőjét?! — Ki meri kárhoztatni *Petőfit* azért, hogy, olykor-olykor nemes haragra lobbanván, gúnyvesszejével jól megfenyitette álkritikusait? —

nék, mint épen Petőfi dalainak? ¹⁾ — Legfőlebb egyes gondolat-töredékeket mondhatok el, melyek most, midőn *Petőfi* verseit a nem rég kijött gyűjteményben *újra* elolvastam, támadtak bennem.

„Nem emlékszem irodalmunkban senkire, ki első föllépése után oly rövid idő alatt a közfigyelmet magára vonta volna, mint *Petőfi*. Alig jelentek meg első dalai, s *Vörösmarty*, kinek e részbeni tekintélyét senki sem vonhatja kétségbe, örömragyogó arcokkal hirdeté *fényes reményeit*; alig mult néhány hét, s a dalokhoz zene készült, s a költő már a népnek ajkairól hallá szavait. Honnan ez általános hatás? Nincs senki, ki az irodalmi hír elnyerésére oly hatalmas *pajtáskodás* mesterségéhez *Petőfinél* kevesebbet értene, nem szegődött bizonyos iskolához, s így első föllépésénél mestereinek magasztalásaira nem számolhatott; dalaiban nem vala semmi, mi egyes épen divatos eszméknek vagy érzelmeknek hizelgene. S mi szerzett hát műveinek ily rendkívüli hatást? Ha *Petőfi* költeményeinek gyűjteményét végig nézzük, nem nehéz okát föltalálnunk. Kétségkívül sok van e gyűjteményben, a mi művészi belbecse által *teljes mértékben* igazolja a dicséretet, melylyel a költemények nagy része fogadtatott, azonban, nézetem szerint, nem csupán e költői érdemek azok, miknek *Petőfi* népszerűségét leginkább köszöni, — a varázs, melyet közönségére gyakorolt, másban is keresendő. *Petőfi* kitünőleg *magyar*, ²⁾ legkisebb műve a nemzetiség

¹⁾ Ugyanabban az évben (1847.) egy más kritikus azt írta *Petőfi* költeményeiről, hogy „*Petőfi verseit elolvasta vala és ennél még nagyobb insége nem vala.*“ Az irodalomtörténész elhül ily nyilatkozatok hallatára s — ha addig nem hitt csodákat — csodákat hinni kénytelen.

²⁾ Nem régen azt írta nálunk valaki azzal a fölszínességgel, melyet nála már évek óta meg kellett szoknunk, hogy *Arany* azért nem tetszik úgy a külföldön, mint *Petőfi*, mert *Arany* a szó legszigorúbb értelmében *magyar* költő. Mintha bizony *Petőfi* nem volna az! — Az okot másban kell keresni. *Arany* „*műköltő*“ őt, miként *Greguss Agost* helyesen megjegyzi (l. „*Arany János balladái. Fejtegeti Greguss Agost. Budapest. 1877. Franklin-Társulat*“ a XIV. lapon), „*inkább dicsérik mint értik, s az ő költészetének szépségei nincsenek is mind felszint, föltárva, java csak ha beljebb hatolunk nyiladozik meg előttünk.*“ — *Műköltők*, kiknek teljes megértésök több-kevesebb fáradtsággal járó beljebbhatolást igényel, a szomszéd nemzeteknek is vannak; de nincs nekik *Petőfijök*. *Ő páratlan génie* a maga nemében. E páratlansága magyarázza meg az ő költeményeinek rendkívüli hatását *Európa-szerte*. „*Németországban alig van művelt ember,*“ írja *Kertbeny* (l. „*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvészete. I. füzet. Budapest. Tettey. 1876.*“ a 72. lapon), „*ki Petőfit nem ismerné, sőt, mi több, az alsóbb néprétegekben is elterjedt. Borbélylegények egész lelkesedéssel szavalják Petőfit, mint akár Schiller vagy Goethe népszerű darabjait.*“ — „*Az én két első Petőfi-fordításom 1849-50-ben* (írja *Kertbeny* ugyanott), *mely minden tekintetben rossz, rendkívül tetszett, holott Vörösmarty, Lisznyai, Garay, Arany jó fordításban semmi hatást sem idéztek elő.*“ *Kertbeny* lefordította és kiadta a többi között *Arany* „*Toldy*“-ját és „*Murány ostromát*“ is („*Erzählende Dichtungen: Von Johann Arany. I. Toldy. II. Die Belagerung von Murány. Deutsch von K. M. Kertbeny. Leipzig. 1851. Herbig.*“), de valamint e fordítás nem talált vevőt („*fand sehr günstige Besprechungen in Deutschland, aber keine Käufer*“), úgy *Kolbenheyernek Pesten, Heckenastnál, 1857.* megjelent fordítása („*Toldi. Im Vermiss des Originals übersetzt von Moriz Kolbenheyer.*“)

bélyegét *hordja* magán, s ez az ok, miért nem csak, mint sok költőinknél, szavai, de az érzés is minden magyar által megértetik, melyet dalaiban kifejez. Távol vagyok attól, hogy minden költeményt, mely e *nagy gyűjteményben* foglaltatik ¹⁾, remeknek hirdessek; vannak *egyesek*, melyek követeléseimet nem elégitik ki, s melyeket épen mivel a költő *tehetségeit* ismerem, ez új kiadásban szívesen nélkülöznék: de bátran merem állítani, az egész vastag kötetben nincs egy dal, mely nem lenne kezdettől végig *magyar*, gondolatában, érzéseiben, minden szavában; a költőnek hibái s tökélyei, mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak; bámulhatjuk-e, *ha, midőn dala a legfellengzőbben emelkedik, az*

Mit einem Briefe von Friedrich Hebbel.⁴⁾ sem örvendett kelendőségnek. („trotz Hebbels Vorwort fand auch diese Nachdichtung keinen Absatz in deutschen Kreisen.“ I. „A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvszete. Kertbeny Károly. 1876.“ az I. füzet 6—7. lapján.) A Petőfi és Arany közti különbséget talán senki sem határozta meg helyesebben, mint a nagy festő, *Kaulbach Vilmos*, ki fölolvastatta magának mind *Aranyt*, mind *Petőfit*. A mely költeményét *Arany*nak *Kaulbach* egyszer már hallotta, azt nem olvastatta fel magának újra, míg *Petőfi*nek egyes költeményeit újra meg újra kívánta hallani. *Petőfi* iránti előszeretetét azzal okolta meg, hogy „*Arany* csak *rajzol*, *Petőfi* ellenben *fest*.“ („*Arany* ist ein feiner Zeichner, *Petőfi* hingegen ein starker Colorist.“) *Kaulbach* ítéletének helyességét *Arany*nak azon gyönyörű versezete, melyet ez ünnepelt költőnk 1850. *Petőfi* emlékezetének szentelt, fényesen igazolja. Idézem belőle a legjellemzőbb sorokat:

„Oft, wenn der Himmel schon die Augen schloss,
Umzittert mich sein Geist, ich fühl' ihn gross;
Durch's offne Fenster er ins Zimmer schleicht,
Und kühl't die heisse Stirn mir zart und leicht.
Ich höre leis' die Schritte knistern schier,
Und selbstvergessen ruft mein Mund: Du hier?!
Auch schau' verblüfft in meiner Zeichnung ich
Oft seiner Geisterfinger einen Strich;
Sein Zug ist's! ruf ich, dies ist seine Spur:
Die Farb' so kräftig — meine einfach nur!“

(*Szalonta, Mai, 1850.*)

E sorokat azért közlöm itt *Kertbeny* fordításában, mert az *eredeti* költemény nincs *Arany* összes költeményeinek koszorújába fűzve, a „*Vasárnapi Ujság*“nak az a száma pedig, melyben a költemény megjelent volt, nincs kezemnél.

¹⁾ A mi *Petőfi*nek költői termékenységét illeti, ez is ugyancsak ritkítja párját. *Goethe* nyolcvanon felül volt, mikor meghalt (szül. 1749. aug. 28., megh. 1832. marc. 22.), s csak 334 lyrai költeményt hagyott hátra; *Schiller* 45 éven túl volt (szül. 1759. nov. 10., megh. 1805. máj. 9.), mikor meghalt, s csak 177 lyrai költeményt irt; a negyvenéves korában elhunyt *Platen* 407 lantos verset költött; *Heine*, ki 57 éves korában halt meg, 498 lantos költeményvel gazdagította a német irodalmat; *Béranger*, ki 77 éves korában hunyt el, 414 lantos költeményt hagyott hátra; dicső hazánkfia, a *Temesvár* melletti *Csatádon* 1802. született *Lenau*, ki 1850. halt meg, csak 143 lantos költeményt irt; *Beck Károly*, szintén hazánkfia, ki 1817. született s nem régen halt meg, csak 122 lyrai költeményt hagyott hátra összesen; a csak 26 éves *Petőfi* ellenben, ki 1823. jan. 1. született és 1849. jul. 31. meghalt, 11 epikai költeményen kívül rövid 6 évi időközben nem kevesebbel, mint 775 lantos költeményvel örvendeztette meg a világot! —

egyszerűbb olvasó is könnyen követi röptét, ¹⁾ ha a legpajkosabb tréfa, mely előtt a finom műbíráló elborzadva aljasságról szól, senkit nem sért, s a kisebb művészi becsü munkák is legalább kedvesen hatnak majdnem mindenkire? ²⁾ *Petőfi*, a szó legszorosabb értelmében, magyar költő, s ez az, mi valamint magyarázataul szolgál a nagy hatásnak, melyet művei gyakoroltak: ugy egyszerűs-mind irodalmi érdemeinek legfőbbikét képezi. De honnan van, hogy a kritikának egy része, mely nálunk dicséreteiben fukar lenni nem szokott, s annyi nevel s álnevet egekig emelt, ³⁾ a közvéleménnyel épen *Petőfi*-re nézve helyezé magát ellentétbe? Egyes kitérősek magyarázatait irigységben kereshetjük, ⁴⁾ mely, mint máshol, ugy az irodalomban is sok egyébként megfoghatatlan rej-

¹⁾ Elmondani a legmagasbat, a legfönnségesebbet is úgy, hogy művelt s műveletlen egyaránt azonnal (fejtöréssel járó beljebbhatolás nélkül is) megértse, ez csak *Petőfi*-féle „nagy génie“-től telik.

²⁾ „Majdnem mindenkire“ mondja *Eötvös* szándékosan azért, mert a „Magyar Szépirodalmi Szemle“ 1847. folyamában *Petőfi*-nek e kisebb becsü verseckéivel drákói módon bánt és olyan „sületlenségeknek“ mondta, melyeket „bármely iskolás gyerek is“ megírhat. — *Vahot Imre* a „M. Sz. Szemle“-nek e bírálatát illetőleg (mely alapos készütségről, éles ítéltről és finom műzilérről tanuskodik, de itt-ott túlszigoru; már pedig a túlzás mindenben — s így a kritikában is — káros) az ő „Emlékiratai“-nak második kötetében (a 112. lapon) így szól: „Sógorom, *Erdélyi János*, mint ismert lyrai költőnk s műbíránk, 1847-ben a Szépirodalmi szemlében szigorúan, kissé féltékenyen, de mégis eléggé méltányosan bírálta meg *Petőfit*, úgy szintén báró *Eötvös József* a *Pesti hirlapban*.“ Erre két észrevételem van: először az, hogy *Eötvös* bírálatában nincs kifejezés, nincs egyetlen egy szó sem, mely féltékenységet árulna el; másodsor az, hogy a „Magyar Szépirodalmi Szemle“-ben névaláírás nélkül megjelent bírálat nem *Erdélyi János*-tól, hanem *Pulzsky Ferenc*-től van. (A „Muzseumi könyvtár“-ban levő példányban *Pulzsky Ferenc* maga írta nevét írónnal a bírálat alá.)

³⁾ S emel még most is nálunk a kritika, ha ugyan kritikának mondható.

⁴⁾ Hát annak magyarázatait miben keresse a *psycholog*, hogy valaki 1847. *Petőfit* már költőnek sem tartotta („*Petőfi* pediglen poeta nem vala“) s azt jövendőlte verseiről, hogy „egerek és molyok fogják azokat tápul használni,“ holott három évvel előbb a „*Pesti Divatlap*“-ban „*Petőfi Sándor*“-hoz ily (verslábakba szedett) retorikai prózát intézett:

„Boldogtalan val! köszönd az égnek!
Ki vagy választva milliók közül!
A képzelemnek tünde bájvidéki
Neked jutottak osztályrészedül,
Hogy andalogván berkök szent homályán
(Hol a költészet műhelye terül
S az érzelem forrásai fakadnak)
Nekünk virágot szedj, babért magadnak.
Bár átkokat szór a középszerűség
Mindentre, a mi kebledből fakad,
Bár gúny s irigység kísér is nyomodban
És ellened rozsdás fegyvert ragad;
Nevesd ki, vesd meg a törpék csoportját,
A felfuvalkodott apróságokat,
S a sorskimérte ösvényen haladva
Ne keveredj a lármázó csapatba.

télyeket megold, de kritikánk' *Petőfi* irányában követett eljárását még nem magyarázza meg, s én hajlandó vagyok azt szinte azokban keresni, melyben *Petőfi* népszerűségének alapját találom.

„*Petőfi népszerű a közönségnél, mert magyar*; nem népszerű kritikusaink nagyobb része előtt, mert kritikánk eddig minden művet egészen idegen szempontból és szabályok szerint ítélte meg. Miben egzszersmind okát találjuk azon csekély hatásnak, melyet kritikánk eddig irodalmunkban gyakorolt.“

„Az újabb irodalmak nagy részint utánzással vevék kezdetőket. Talán az angol és spanyol irodalmakat kivéve, hól mind az epikai, mind a dramatikus költészetben több önállóságot találunk, a többiek, majdnem kivétel nélkül, minták szerint dolgoztak, s a befolyás, melyet a régi classikusok az olasz és francia írókra, ezek ismét a németekre gyakoroltak, ismeretesebb, hogysen arról hosszabban kelljen szólanom. — Nálunk a német irodalomnak jutott e befolyás, s ha meggondoljuk, hogy mikor irodalmunk új életre ébredett, nemzetiségünk éppen legszomorúbb napjait élte, s a magyar nyelv és érzés műveltebb osztályaink között csaknem kivétellé vált: nem csodálhatjuk, ha íróink működésök szabályait azon nemzetnél keresték, melynek nyelve csaknem sajátunkká vált s a diákon kívül műveltségünk' majdnem egyedüli eszköze volt. Irodalmunknak kezdete kevés kivétellel, mondom, mert hogy a francia és classikus művek szinte nem maradtak befolyás nélkül, tagadhatatlan, s a versificatio, melyben, a nyelvünk sajátosságai által szűkessé vált módosításokkal, egészen a német rendszer szerint jártunk el, s azon számos germanismus, melyet — bármit mondjanak puristáink — irodalmi nyelvünkben találunk, elég világosan bizonyítja a mondottakat. — Nincs is mit bámulni e tüneményen. Csak annak ismétlése az, mit más nemzeteknél találunk, s nálunk annyival természetesebb, mivel irodalmunk nem egy, már erős nemzetiségből fejlődött ki, hanem egyesek által, éppen a nemzetiség kifejtésének eszközeül használtatott, s a kritika mit tehetett egyebet, mint, hogy elfogadva az irányt, mely irodalmunknak vezérei által adatott, szinte a németeknél keresse szabályait; hisz a kritika azt tette s teszi mindenütt, vezeti az irodalmakat, de ildomos vezérként, nem seregei előtt, hanem utánok jár. Új irodalmunk kezdetén a kritika nem is tehetett mást. De most, midőn főképp lyrai költőinknél több önállóságot kezdünk tapasztalni, midőn irodalmunk nem csupán a nagy német folyónak mesterségesen átve-

*Mi haszna megmérköznöd ilyenekkel?
Miert hizlaljad gyáva gógjöket?
Mig ök halálba rognak elfeledve,
A halhatatlanság virül neked
Azért ragadd az alkatmat hajánál,
Ne vesztegesd a röpke perceket!
Majd a magyar Béranger dalai
Mindenkij ajkán fognak hangzani.“*

zetett gyöngé ere többé, de nemzetiségünk mélyéből látunk fakadni forrásokot, valjon nem jött-e el ideje, hogy kritikánk is kissé önállóbb felfogásra emelkedjék, hogy átlássa, miként a *Tiek* és *Schlegelek* theorái irodalmunk valóban eredeti műveinek megbirálására nem egészen illenek. — A német és angol irodalomnak nincs őszintébb tisztelője, mint én; teljes meggyőződés, hogy magyar író nem tehet jobbat, mint ha e nemzetek nagy íróival minél tökéletesebben megismerkedik; de hiszem az is, hogy ha a magyarnak is egykor nagy írói leendenek, miről én soha sem kétkedtem, — azok nem a külföldi nagy példák utánzása által, hanem csak úgy fognak támadni, ha a lehetőségig önállólag lépnek fel, s nem a külföld kritikai nézeteit, hanem nemzetök sajátosságait tartják szemök előtt. *Wilhelm Meister*, *Werther*, *Faust*, *Emilia Galotti*, *Uhland* és *Goethe* költeményei, nem csak remek művek magokban véve, hanem németek egész jellemök által; s ha magyar regény, dráma s költeményeink lesznek, érdemesek arra, hogy ezekkel egy sorba állíttassanak, azok bizonyosan nem fognak hasonlítani a nevezettekhez, melyeknek analysisából kritikánk szabályait gyártja. — Nem az a kérdés: francia vagy német modort kövessünk-e műveinkben? — ez az, mi felett kritikásaink oly erősen vitakoznak; — feladatunk magyar műveket alkotni, s a mód, miszerint műbíróink eljárnak, e célt nem segíti elő. — Nem csak egyes szókötésekben, magában az egész mű conceptiójában és kivitelében is lehetnek germanismusok, s kritikánk úgy jár el, mintha ez utóbbit csaknem erénynek tartaná.“¹⁾

1) *Eötvös*-nek e szavait a „*Magyar Szépirodalmi Szemle*“ rosz néven vette, miért is az 1847. folyam 390. lapján válaszképen így szól: „A németiség vádja valóságos elmebeli járványkór gyanánt megy által lapjainkon. Legelőször a *Pesti Hírlap* mondá nekünk, ennek a *Hetilap*, aztán még *Frankenburg* is nekünk stb., most legújabbán *Eötvös* a magyar kritikát sújtá vele, dőfést adván *Tieck* és a *Schlegelek* theoráinak s bírálóinknak, mintha ezek azok szerint bírálnák irodalmunk műveit. Az már igaz, hogy furcsa argumentumokkal él a magyar ember, ha neki keseredik.“ — Ugyanazon lapon a jegyzetben meg van róva *Eötvös* azért, hogy *Goethe* nevét *Göthe*-nek és *Tieck* nevét *Tieck*-nek írta. A feddő szavak ezek: „A báró szerint *Tieck*; valamint is *Goethe*, mind a mellett a maga nevét *Eötvös*-nek írja, s nem *Ötvös*-nek, pedig a henye e hang abból is oly könnyen kieshetnék, mint amazokból. A kit tisztelünk, legalább írjuk le nevét becsületesen.“ A 323. lapon továbbá *Eötvös*-t illetőleg az „*Irodalmi ujdonságok*“ alatt ez áll: „*B. Eötvös J.* a *Pesti Hírlapban* irt *Petőfi* összes költeményei felett a kritikáról. Vajjon ez-e ama bíráló, melylyel *Frankenburg* édesgete bennünket, hogy az *Életképekben* fog megjelenni, vagy a nemes báró oda terjedelmesebbet ír?“ — A helyett hogy *Eötvös*-nek *Petőfi*-ről irt ismertetését tudományos komolysággal megbírálták és a nekik helyteleneknek látszó állításokat alaposan megcáfolták iparkodtak volna: ily túszerűségekkel boszanták, ime, „a nemes bárót!“ — „*Nemes báró*“ -nak címezte a „*Magy. Szépirod. Szemle*“ *Eötvös*-t, mintha a báróságnak köze volt volna ahhoz a cikkhez, melyet *Eötvös* *Petőfi*-ről irt. Ha *Eötvös* *Petőfi*-ről magánai lenézéssel (mások példáját követve) mint *parasztköltő*-ről szólott volna, akkor a mai kor értené a „*M. Szépirod. Szemle*“ célzását; minthogy azonban *Petőfi*-nek bírálói között éppen *Eötvös* volt a negyvenes években a legfelfogulatlanabb és legmértányosabb és elismerésével legkevésbé fukarkodó, az utókornak határozottan kárhozzátnia kell a „*M. Szépirod. Szemle*“ -nek ezt az eljárását.

„Mint előre mondtam, *Petőfi* költeményeinek bírálata helyett másról irtam. Bocsássanak meg az olvasók; mondom, nem születtem bírálónak, s *Petőfi dalai annyi élvezetet szereztek s szereznek most is, midőn azokat ismét és ismét olvasom*, hogy csak mint megvesztegetett bíró szólhatnék. Ha azonban a szerző, kit a kritikus oktatni szokott, e sorokból semmit sem tanulhat, ha egyes verseinek *hibás rhythmusa*, egyes kitételek *póriassága* s az iránt, miként vált műzsája, a piros királyleány *német philosophussá* — magyar menyecske-től minden kitelik, hisz hány magyar aszszonyság tündöklött egykor, mint nagy Verbőczianus jurista —; mindezekről részletes tudomást máshol kell keresni; ha végre nagy meglepetésére másoktól hallja a hírt, hogy *Petőfi Sándor kosmopolita lett*: egyet megtudhat e sorokból — mit eddigi kritikáink nagy részénél talán elfeledhetett, s ez az: *hogy író társai között vannak olyanok is, kik eddigi működését méltányolják*, kik kifejlődését figyelemmel követve, s látva a haladást, mely későbbi műveit jellemzi, tehetségeiben bíznak. Ki 24 éves korában *annyi jelest* alkotott, mint *Petőfi*, *mindenkit kielégíthet*, de *magát bizonyosan nem* ¹⁾ — s törekvéseit arra fogja fordítani, hogy még jelesbeket teremtsen.“ — B. *Eötvös József*.

Ez, ime, b. *Eötvös József*nek a „*Pesti Hírlap*“ 1847. máj. 14. számában megjelent ismertetése, melynek utolsó szakaszában merő vonatkozások, mindmegannyi célzások vannak *Pulszky Ferenc*nek bírálatára. Minthogy e bírálat ismerete nélkül *Eötvös* célzásait meg nem érthetni, azért *Pulszky Ferenc*nek *Petőfi*ről irt bírálatát a maga idejében közölni fogom. Itt befejezésül *Pulszky*nak terjedelmes kritikájából csak két gáncsot emelek ki azok közül, melyekre *Eötvös* arányoz. Az egyik az *alakra* vonatkozik, még pedig (a mire *Eötvös* nyíltan céloz) *Petőfi egyes verseinek hibás rhythmusára*. A *rhythmus* fontossága eléggé kiténik *Goethé*nek e szavaiból: „*Es sollte — streng genommen — alles Poetische in der Sprache der Kunst, in rhythmischer Form behandelt werden.*“ *Goethé*nek e szavai szerint a „*rhythmusos*“ nyelv a „*művészet*“ nyelve. Hogy mily nagy gondot kellene minden költőnek, ki jelest alkotni hivatva van, a *rhythmusra* fordítania, azt a következő idézetből könnyű megérteni: „*Der Rhythmus warnt und behütet den Dichter vor dem Platten und Gemeinen, und weckt in ihm poetische Gedanken und Motive.*“ ²⁾ Ez idézet szerint a *rhythmus* inti és óvja a költőt az *aljastól* és *póriastól* s benne *költői gondolatokat* és *motivumokat* ébreszt. *Vischer* hasonlóan nyilatkozik:

¹⁾ S e várakozásában *Eötvös*, ha *Petőfi* tovább él vala, nem is csalatkozott volna; mert csak a minap *ünnepélyesen* magasztalt *középszerűség* szokott magával szörnyen megelégedve lenni, míg egy *Petőfi*-féle nagy *génie*, bármily zajosak is körülte az ő nagyságát elismerő emberek tapsai, soha sincs magával teljesen megelégedve, minthogy az *ideál*, mely után törekszik, elérhetetlen marad örökké. — — —

²⁾ V. ö. „*Briefwechsel zwischen Schiller und Goethe. Nro. 377. és 379.*“

„Wie manche schöne Dichterstelle verdankt ihren Ursprung dem Zwang und Drang eines metrischen Verhältnisses!“ Ez idézetből egyszersmind azt is tanuljuk, hogy nem a *licentiáknak* folytonos igénybevétele, hanem a *szabályosságnak* szigorú követése van a költőnek javára.¹⁾ Ezek után mindenestre gáncsolnia kell a lelkiismeretes kritikának azt, ha valamely költő kelleténél kevesebb gondot fordít a *rhythmusra*. Helyeslendő tehát *Pulszky Ferenc*nek kritikái tisztében való az az eljárása, hogy *Petőfi*nek egyes verseit hibás *rhythmusuk* miatt annak idejében megróttta. De legyünk igazságosak; ne legyünk részrehajlók; ne legyünk *Petőfi* iránt még most is szigorúak s mások iránt még most is elnézők! Ne mérjünk kétféle mértékkel! Ha merjük *Petőfi*t gáncsolni egyes verseinek *hibás rhythmusáért*, merjünk bárkit is, ha a *rhythmus* ellen vét. Mi sem teszi gyűlöltebbé és utáltabbá a kritikát, mint ha az egyiket pusztá ellenszenvből sujtja, míg a másiknak *gratiákat* osztogat. Mondjuk ki tehát nyiltan, hogy bizony másoknál, nevezetesen *Aranynál* is találatnak hiányok a *rhythmust* illetőleg, még pedig *balladáiban* is; már pedig névszerint a *ballada*, miként *Greguss* is helyesen mondja,²⁾ *szigorú rhythmust* követel. Így például *rhythmikailag hibás*, miként már *Greguss* is megjegyezte,³⁾ „*Both Bajnok özvegyé*“-ben a következő sor:

„Csak az |árva-||i sze-|gényből.“

Hibás a *rhythmus* a következő verssorokban is:

„*Zsigmond* | a ki-||rály a | császár.“ („*Szibinyányi Jank.*“)

„*Magyar* | a ma-||gyar *Zsig-*|mondnak,

Szerb a | szerb *La-*||záre-|vicsnek.“ („*Szib. Jank.*“)

„*Fel s* a-|lá nye-||rít gaz-|dátlan.“ („*Szib. Jank.*“)

„*Szerbhon* | ifja-||i, le -|ányi.“ („*Szib. Jank.*“)

„*Ágnes* | a tör-|vény e-|lött ||megáll | szépen, | a hogy | illik.“⁴⁾

(„*Ágnes asszony.*“)

„*Az vi-* | lágos | csak, hogy | őt } || haza | többé | nem e-|resztik.“⁵⁾

(„*Ágnes asszony.*“)

„*Jaj!* öcsém, *Kázmér*, || azt nem | adom | százér.“⁶⁾

(„*Zács Klára.*“)

„*Megyen* | a ki-|rályné, || megyen | templomba.“⁷⁾

(„*Zács Klára.*“)

1) *Banville* a költői szabadsággal való mostani gyakori visszaélést meg-sokalván pláne így ír: „*Licences poétiques, il n'y en a pas.*“ (Költői szabadság nincs.) L. „*Petit traité de poésie française, par Th. de Banville. 1881. Paris. Charpentier, éditeur.*“

2) „*Aranyné János balladái. Fejtegeti Greguss Ágost. Budapest 1879.*“ l. a 12. lapon.

3) U. o. a 27. lapon.

4) Kiegészítve: „*Ágnes* | a tör-|vény e-|lött áll, || megáll | szépen, | a hogy | illik.“

5) Kiegészítve: „*Az vi-* | lágos | csak, hogy | őt } || haza | többé | nem e-|resztik.“

6) Kiegészítve: „*Eredj!* öcsém | *Kázmér*, || azt nem | adom | százér.“

7) Kiegészítve: „*Megyen* | a ki-|rályné, || megyen | a tem-|plomba.“

- „Hej lányom, lányom! || mi ba-|jodat|látom?“¹⁾
 („Zács Klára.“)
 „Jaj, atyám! Nem ... nem ... || Jaj, ho-|va kell|lennem.“²⁾
 („Zács Klára.“)
 „Véres az ujjad, || nem vér-|zik hi-|jába.“³⁾
 („Zács Klára.“)
 „A más kettőért || veje, |lánya|végét.“⁴⁾
 („Zács Klára.“)

A csak 46 sorból álló „Zács Klára“-ban, ime, nem kevesebb, mint 6 rhythmikai félbeszakítás van! Lehetetlen, hogy ennyi *licentiát* meg ne sokaljon az ember, ha fülének csak némi fogékonysága van is a *vers-zene* iránt. Schiller 162 verssorból álló „*Taucher*“-jében a *rhythmus* menetét a gondolatnak hang által is lehetőleg hű kifejezése végett e sorban megzavarja: „*Den Jüngling bringt keines wieder.*“ — A *rhythmus*nak szándékos megzavarása (mint *műfogás*), ime, csak egyetlenegyszer fordul elő a 162 verssorból álló „*Taucher*“-ben, míg a csak 46 sornyi „Zács Klára“-ban *hatszor* (!!) akasztatik meg a *rhythmus* menete. Ez talán mégis több, mint a mennyit egy rövidke balladában meg lehetne engedni, főleg ha meggondoljuk, hogy (miként *Echtermeyer*, a korán elhunyt szellemes hallei tudós, kifejtette) a balladának zenére alkalmasnak, „*énekelhetőnek*“ kell lennie.⁵⁾ — *Greguss* különféleképp iparkodik mentegeetni e fogyatkozásokat; mentegetetései kielégítenek talán másokat, de engem, néhai *Dr. Gärtner Vilmos*nak, a költőnek⁶⁾ és kitünő műbírójának egykori hallgatóját, nem. E sornál: „*Jaj! öcsém Kázmér, azt nem adom százér*“ *Greguss* azt jegyzi meg, hogy a *királyné pillanatnyi elakadását az egy taggal megcsonkított fél sor is jelzi*. *Greguss* nem érzi azt, hogy az egész *dictio* a *rhythmus* megsérülése következtében *prózánál prózább* lett s hogy a furcsa hangzása — inkább *komikus versbe*, mint *balladába* való — ring (”*Kázmér — százér*“ . . . à la „*Ágnes — mágnés*“, „*Kassa — hassa*“⁷⁾ . . .) a *rhythmus* hiányaért kárpótlást nem nyújthat. — E sornál: „*Megyen a királyné, megyen templomba*“ *Greguss* így szól: „*Ismét csonka*

¹⁾ Kiegészítve: „Hej le-|ányom, |lányom! || mi ba-|jodat|látom?“

²⁾ Kiegészítve: „Édes |atyám! |Nem ... nem ... || Jaj, ho-|va kell |lennem.“

³⁾ Kiegészítve: „Ha vé-|res az |ujjad, || nem vér-|zik hi-|jába.“

⁴⁾ Kiegészítve: „A más |kettő-|ért majd || veje, |lánya|végét.“

⁵⁾ „Überhaupt muss die Ballade der musikalischen Behandlung fähig sein, ja sie gelangt erst im Gesange und mit musikalischer Begleitung zu voller Anschauung und Wirkung.“ — Valjon mi az oka, hogy annyi *Petőfi-költemény*-nek van már dallama, míg az *Arany* költeményeire készült dallamok száma olyan csekély? — — — — —

⁶⁾ L. „*Geschichte der deutschen Literatur von Heinrich Kurz*“, a negyedik kötetben.

⁷⁾ L. a „*Magyar Szépirodalmi Szemle*“ 1847. folyamának 252. lapján „*Pájer Antal versei*“-nek ismertetését.

fél sor, mintha rossz gondolatai meg-megakasztanák a királyné lépteit;“ — a következő soroknál pedig: „Hej! lányom, lányom, mi bajodat látom?“ és „Jaj, atyám! Nem . . . nem . . . Jaj, hova kellennem!“ Gregussnak ez az észrevétele: „Az első fél sor ismét csonka, s a képéből kikelt lányán megdöbbenő atyát akadozva szólallatja meg. Szint ily jellemző akadozással felel a leány.“¹⁾ — Gregussnak e szavaira az a megjegyzésem, hogy nincs oly vers a világon, mely folytonos csonkítások következtében izléssértőleg meg nem rútolna. A mi csonkabonka, az sem a természetben, sem a művészetben nem szép.²⁾ — A balladák fejtegetője nem vette észre továbbá azt, hogy a sok akadozás között elvész a *rhythmus*, mint sok bába közt a gyerek; — már pedig első sorban nem a rím (— vannak rímelen versek is —), hanem a *rhythmus* teszi a beszédet kötötté. A hol a *rhythmus* hiányos, ott többé-kevésbé prózára oldódik fel a vers. — Greguss az eddig idézett négy verssornál a kellő *rhythmus* hiányának okát mindannyiszor bizonyos elakadásokban kereste; a következő sorban: „Véres az ujjad, nem vérzik hijába“ Greguss a verssornak kegyetlen orrcsonkítását a király izgatottságának tulajdonítja. Különös! A király első izgatottságában szépen *rhythmus*ban szól: „Hamar! a gaz-! embert! || Fia-! im Cse-! lényi!“ —; csak azután, miután izgatottsága már annyira csillapult, hogy higgadt megfontolással a királynéra bízta, „határozza meg, mi legyen a megtorlás,“ csak azután, ime, jó ki sodrából s mond *rhythmustalan* igéket. Nem sajnós-e, hogy éppen akkor kezd a *rhythmus* ismét sántikálni, a mikor annak kimért határok közötti szigorú menete a király szavainak nagyobb erőt és határozottságot, több szigort és erélyt kölcsönözhetett volna?! — — — A következő sornál: „A más kettőért veje, lánya végét“ Greguss maga sem tudja már a sor megcsonkításának okát. Zavarában így szól: „Az utóbbi szakban ismét egy csonka fél sor, melynek félbeszakító *rhythmus*ához már hozzá vagyunk szoktatva.“³⁾ — Valamely verssornak megcsonkítása, még pedig nem a végén (a mi tűrhetőbb), hanem a közepén (a mi általa a *rhythmus* erőszakosan szakítván félbe az illető verssor félig-meddig kötetlen beszéddé, prózává lesz), csak alapos okoknál fogva engedhető meg. A hol (miként e verssorban is) a csonkításnak kellő okát adni nem tudjuk, ott az visszatetszést

¹⁾ „Arany János balladái. Fejtegeti Greguss Ágost. 1877.“ I. a 167. lapon.

²⁾ Hogy Greguss az ily erőszakos verscsonkításokban még „kellemes (!) változatosságot“ is vél fölfedezhetni (I. „Arany János balladái. Fejtegeti Greguss Ágost. 1877.“ a 122. lapon), azzal csak hiányos ízlését árulja el, melyet egyébiránt már a „Futár“ megjelenése óta jól ismerünk.

³⁾ Ha a szabálytól való eltérés oly gyakori, hogy megszokja az ember, akkor az eltérés gyakorisága kétségtelenül megróni való; — ha tehát valamely költő a maga versében annyiszor szakítja félbe szándékosan a *rhythmust*, hogy fülünk e félbeszakításokhoz hozzá szokik, akkor valjon a *rhythmus* félbeszakításának e gyakorisága nem esik-e már komoly megrovás alá? — — —

szül, mert pusztá önkény kifolyásának tűnik fel, már pedig az önkény mindenütt, még a művészetben is sért. Továbbá ha a költő a verssor megcsonkításával s a *rhythmus* félbeszakításával *hatást* akar előidézni, akkor ne tegye a *kivételt* majdnem *szabálylyá*, azaz: csak *nagyon ritkán* engedje meg magának az efféle csonkításokat és félbeszakításokat; mert ha minduntalan *csonkít* és *félbeszakít*, akkor eljárása *modorossá, megszokottá* s végre egészen *hatástalanmá* lesz. Midőn tehát *Greguss* azt jegyzi meg, hogy a *félbeszakító* *rhythmus*hoz már *hozzá vagyunk szoktatva*, öntudatlanul *pálcát tör* a „*Zács Klára*“-ban előforduló sokszoros *félbeszakítások* fellett, mint a melyek gyakori ismétletésök következtében *közönségesekké, többé föl sem tűnökké*, szóval *megszokottakká* s ennél fogva egészen *hatástalanokká* lőnek. Így állván a dolog, nem volt-e igazán kár, a rendes kerékvágást annyiszor szándékosan elhagyni s annyi verssort közönséges prózává lapítani, — főleg ha azt is meggondolja az ember, hogy „*Zács Klára*“-ban *mérték* úgy sincs s hogy *rím* is alig van egy-kettő, mely *igazi rímnek* mondható, s hogy ennél fogva legalább a *rhythmus*nak kellene mennél szabatosabbnak lennie? — — —

„*Si vous voulez être poète,
Pour première condition,
De vous mettre le rythme en tête
Scandez avec attention.*“

E költészettani vers értelme az, hogy a versornak *első, legfőbb* kelléke a *rhythmus*. (A *rhythmus* nagy jelentőségéről — a költészetben, zenében és táncban — meggyőződhetni *Ponori Thewreuk Emil*nek e művéből: „*A magyar zene rhythmusa. Második javított kiadás. Budapest. 1881.*“)

*Pulszky Ferenc*nek bírálatában egy másik gáncs, melyre *Eötvös* céloz s melyről itt még beszélni kívánok, így szól: „*Néhol kirí egy pórias kifejezés, például: — „táncolok mint veszett fene.*“ — Nem tudom, valjon a *negyvenes* években finomabb volt-e nálunk az izlés, mint most, ¹⁾ — s valjon csakugyan igaza van-e *Toldy Ferenc*nek, midőn azóta *hanyatlott*nak mondja nálunk az izlést: de annyi bizonyos, hogy napjainkban nálunk már nem igen akad fenn valaki a *Pulszky* gáncsolta hasonlaton, ²⁾ — a mint fenn nem akad már senki (?) például *Aranynak* következő alatt járó hasonlatain sem: „*Megroppanthattalak volna mint egy bolhát*“; — „*benyelé kocsinkat mint egy galuskát*“; — „*karikába*

¹⁾ Hogy akkorában még nagyon is kényes lehetett az izlés, az eléggé kitűnik *Greguss*nak azon megjegyzéséből, melyet *Petőfi*nek e sorára tett: „*Ju, be hideg van odaki!*“ — *Greguss* erre ugyanis a „*Futár*“-ban gúnyosan ezt jegyezte meg: „*Ju j, ez népies; azért oly vonzó.*“

²⁾ E hasonlat *Szelestey Lászlónál* ekként fordul elő: „*Kiront mint a veszett fene a cimbalomszóra.*“ Csak erőteljes népies (még nem pórias) hasonlat ez, melyet mind *Petőfi*, mind *Szelestey* valószínűen a nép ajkáról lesett el. (*Fene* = manó, ördög.)

gyúrte mint egy nadrágszíjat“; — „csirke gyanánt öli a népet rakásra“; ¹⁾ stb. Valjon mennyivel finomabbak e hasonlatok, mint a *Petőfié*, melyet *Pulszky* póriásnak mondott? Semmivel sem! Sőt a legtűrhetőbb ezek között kétségtelenül a *Petőfié*. — De nem csak hogy ilyféle hasonlatokon meg nem ütözködik már senkisémm közlünk, hanem még sokkal póriásb kifejezéseket, sokkal dísztelebnek képeket és sokkal aljasb hasonlatokat is megszokott már izlésünk. Vagy van-e valaki közöttünk, a ki *aesthetikai* furdalásokat érez, midőn például *Aranynál* ilyeket olvas: „*Harcol Dundi asszony, mint a kölykös medve, szügyei,* ²⁾ *mint bástya, merészen dülyedve*“; — a tenyeres-talpas *Dundi* asszonynak „*érdemei kézzelfoghatóak s nagyok*“; ³⁾ — a cigányság „*nösténye és kanja*“; ⁴⁾ — „*ősz Labodát, a mint ülne egy szugolyban (mely zugot nem illik, hogy tovább rajzoljam.) levevé inárol*“; ⁵⁾ — „*patakmódra folyt a sárga lé a sánchban*“; ⁶⁾ — „*mindenik harcolva költé el ebédét, úgy elégíté ki természet szükségét, milyenek például: az ivás, az evés, — szóval, mikor bennünk sok van, avagy kevés*“; ⁷⁾ — „*ilyen a kis urfi, midőn kigombolja bugyogó nadrágát a pesztonka este*“; ⁸⁾ — „*nagy darabok voltak, mint az ember ökle, a pince zugába*

¹⁾ A költő utóbb maga így változtatta meg e sort (az újabb kiadásokban): „*Mint egy Bradamante, népet őt rakásra*.“ E változtatást nem tartom szerencsésnek. A hasonlatoknak a tárgy vagy a cselekvény megvilágítására és élénkítésére kell szolgálniok; ennélfogva nem felelhet meg hivatásának oly hasonlat, melyet úgy szólván senkisémm ért. „*Ki az a Bradamante?*“ ezt fogja száz olvasó közül legalább is kilencevenkilenc kérdezni. („*Ad inferendam rebus lucem repertae sunt similitudines*.“)

²⁾ A magyar nép a lovagnál ugyanazt a testrészt, melynek a szarvasmarhánál szegy a neve, szügynek nevezi. *Dundi* asszony tehát kancának van itt feltüntetve!!!

³⁾ Szükségtelen talán az olvasót külön figyelmeztetnem arra a markolatú *obscœnumra*, mely e szavak alatt lappang.

⁴⁾ Különös tünemény! Régebben a művészek az emberit *istenivé* s az *istenit emberivé* tették; most sokan közülök a baromit *emberivé* s az *emberit baromivá* teszik. — Érdekes az, mit *Ballaginak* „*Teljes szótára*“ mond. Ott ugyanis ez áll: „*Nöstény — (a l j a s) a. m. asszony*.“ A költő tehát oly kifejezéssel élt, mely nem csak az *aesthetikusnak*, hanem még a *philologusnak* véleménye szerint is „*a l j a s*.“

⁵⁾ A költő az újabb kiadásokban az egész versszakot, a melyben ez idézet előfordul, kihagyta. Ez helyes volt, mert (a mint azt a *hetvenes* évek elején az országgyűlésnek akkori elnöke, *Somsich Pál*, is hangoztatni kényszerült egy szónok irányában, ki az ország legszentebb házában épen egy utcai *nótának* eldúdolása végett köszörülte torkát) „*a humornak is meg van a határa*.“

⁶⁾ T. i. a lóbelű *Csórínak* lakodalmán oly nagy volt az eszem-iszomság, hogy oly *szék* nem levén, a hvá *gyalog* jár az ember, a lakodalmásoknak minduntalan a sáncha kellett szaladniok bizonyos emberi dolog elvégzése végett!!!

⁷⁾ Ha bennünk sok van, hogyan elégítjük ki akkor a természet szükségét? — — Feleljen erre, vagy jobban mondva, ne feleljen erre az olvasó.

⁸⁾ Boldog Isten! Hol vannak azok a régi jó idők, a mikor az *ilyen hasonlatokért* keményen szidták a „*Dorottya*“ *génialis* költőjét! — Rég eltűnt már az az idő is, a mikor *Kölcsey Ferenc* még azért is megróthatónak (?) vélte *Berzsenyi Dánielt*, hogy egy (gyönyörűen festő) *tájszót* („*pirholagos*“) mert használni költeményeinek egyikében! — — —

szügy = mell.
obscœnumra szügye

szanaszét telőke: fényes szép kardjával megpiszkálta, hanem ő se mondta, mi volt, én se hírsztelelem;“¹⁾ — „miután hasából kiveté a drágát, megereszté Csóri szíjjal a nadrágát;“²⁾ — „gyilkolom a fattya!“ — „eb a hite kölykei!“ — „engem esz a lúg, ha fejed somos;“³⁾ — „nincs már annak kulimáz!“ — „hogy orral fúná

1) Ha a kritikusnak állításai — Kölcsény szavai szerint — „a tisztább izlésnek szabályaival ellenkezni nem fognak, nem leszen oka, hogy akárki előtt is megpiruljon.“ Ezek után én a tisztább izlés nevében pirulás nélkül merem kijelenteni, hogy a költő nagyon aljas eszmekörben forog, midőn Puk Mihálylyal a pince zugában arany helyett „Drekhoop“-ot találtat és piszkáltat.

2) Ily *trivialis* verssorok még a ponyvairodalomban sem mindennapiak. Fordítsa le valaki az ilyeneket például németre s biztos vagyok benne, hogy a német kritika az ily sorokat habozás nélkül a „Bänkelsängerei“ országába utasítaná.

3) Finomabb izlésű kritikus nem helyeselheti azt, ha valamely költő „Emlékhangok“-ban ily köznapi kifejezést használ: „valakinek fejét mosni“ („Einem den Kopf waschen“); épen oly kevésbé helyeselhetni azt, ha valamely költő „Emlékhangok“-ban az egyik verssort „Stb.“-vel kezdi. Ez már tiszta próza. — Bürgernek „Die Kuh“ című (— máskülönben kitünő —) balladájában a következő verspár fordul elő:

„Zum Troste der guten Frau Magdalis hat
N. N. hierher mich gebunden.“

A német kritika, mely az irodalmi babonás cultus alól már régóta annyira emancipálta magát, hogy még legjeles és legkedvesb költőinél is csak azt szokta dicsérni, mi valóban dicséretes, egyhangulag roszalja azt, hogy a nagy balladaköltő, Bürger, egy *chiffre*-t („N. N.“) használt, melyet a prózai élet szükségéből teremtett magának s mely *polgári ügyiratokban* a maga helyén lehet, de *balladába* sehogy sem illik. Nem helytelen-e ugyanazon oknál fogva az említett „Stb.“ is? Minden bizonynyal; mert hiszen ez a „Stb.“ is csak oly *közélet-alkotta* jegy, melyhez a költészetnek semmi köze s mely legfőlebb valamely alantjáró verselményben járja meg úgy a hogy, de nem nagyobb igényű költeményben, például „Emlékhangok“-ban. — Bürger nevét említvén itt, önkénytelenül eszembe jutnak azon hasonlóságok, melyeket Bürgernél és Aranynál, mint balladaköltőknél, észleltem. A német kritika Bürgert (mint balladaköltőt) a legnagyobb német költők egyikének vallja; de azért nem hallgatja el azt, hogy olykor a népiest a póriással cseréli fel, hogy kifejezései néha nyerseks, sőt durvák is, hogy nála olykor a legköltőibb mellett a legprózaibb, a legszebb mellett a legrútább, a tökéletes mellett a gyarló foglaltatni, hogy egy szóval (*metaphorát* használva) szímarany mellett rozsdavette hajító vas is találtatik. A német kritikának ez ítéletén alig-alig kellene valamit változtatni, hogy Aranyra is illjék. Bürger balladáinak fogatkozásait, a tartalmiakat épen úgy, mint az *alakiakat*, megtalálhatjuk Arany balladáiban is. Holmi póriasságokon (p. „Te — ringyó!“¹⁾) és *rhythmus* elleni vétségeken kívül más fogatkozásokra is bukkan az ember Arany balladáiban, még *nyelveikre* is. Így p. nem helyeselhető az, hogy „Bor Vitéz“-ben ez mondatik. „Kün az erdő mély árnyat hán y.“ Ez épen oly helytelen, mint ha valaki „világot hán y“ és „fittyet vet“-et írna „világot vet“ és „fittyet hán y“ helyett. A *rokon-értelemű* szók nem azonosak ám s ez az oka, hogy nem lehet azokat mindig egymással tetszés szerint fölcserélni. — Helyes-e továbbá például a „Walesi bárdok“-ban e kifejezés: „Lehellet megszegik“? Két oknál fogva nem; először, mert a magyar ember a „szegik“ alakot „meg“ nélkül használja (p. „Szép szónak nem szegik szárnya.“ Közmondás Baróti Szabó Dávidnál. V. ö. szárnyszegett, hiteszegett), másodsor, mert szegik csak arról mondatik, a mit metsző eszközzel el és szét lehet vágni, a mit le vagy ki lehet törni; a lehellet fogalma tehát a szegik fogalmával nem fér össze. — Hát azt lehet-e javálni, hogy „Both Bajnok özvegyé“-ben „szedi a vámot“ helyett a *v* alliteratio

keresztet vet v.
hány. szemé hány
v. vet
F. Mondják, lásd
Ballg. 738 lap
Hát szaral
lehet szegni

a port. mint egy szuszogó b o c s k o r r a l ;⁴ — „kifogytok-e már dícséretiből az otromba (!) gyaurnak?⁴ — „apadjon el a

kedvéért „veszi a vámot“ áll? A magyar ember csak vámszedőt ismer, vámvevőt nem. — „Török Bálint“-ban ily sorokat olvasunk: „Te fogsz lenni az ország bírója“ és „Te fogsz lenni ország kormányzója.“ Magyarosabban így volna: „Te leszed az ország bírója“ és „Te leszed ország kormányzója.“ — „Török Bálint“-ban még ily csodálatos kifejezést is találunk: „Az ellenség, ki nyakra, ki főre, Takarodik a várból előre.“ — „Ki nyakra, ki főre“ épen oly helytelen, mint például „ki hanyatt, ki hómlok“ vagy „ki kész, ki akarva,“ vagy „ki szánt, ki szándékkal,“ vagy „ki ideje, ki korán“ stb. A helytelenségnek az az oka, hogy e két szó: nyakra és főre csak együttesen, csak egybeolvadva fejezi ki a gyorsaság fogalmát, különválva egyik sem. „Ki nyakra, ki főre takarodik“ e szerint csak oly helytelen, mint hogyha valaki azt, hogy puskaporral töltötték meg puskáikat, így fejezné ki: „Ki kénnel, ki szénnel, ki salétrommal töltötte meg puskáját.“ Így bizony sem az egyiknek, sem a másiknak, sem a harmadiknak a puskája nem fog elsilni soha! — Legyen a nyelvi fogyatkozásból ennyi elég s lássunk még néhány másneműt is. „Ágnes asszony“-ban e verssorokat olvassuk:

„Nosza sírni, kezd zokogni sűrű záporkönye folyván:
Liliomról pergő harmat, hulló vizgyöngy hattyu tollán.“

Greguss e sorokról így nyilatkozik: „Szép kettős hasonlat: Ágnes, midőn könyei omlanak, olyan mint a liliom, melyről a harmat pereg, és mint a hattyu, melynek tollán gyöngyökben hull alá a víz. E kettős hasonlatot nem csak szépsége indokolja, hanem ismét a részvétgerjesztés, illetőleg részvétnövelés célja is. A költő szépnek is akarja föltüntetni Ágnest, mert a szépet szeretik csak szépségeért is, és ha Ágnes nem volna szép, bizonynyal kevesebb rokonszenvre indítana.“ (L. „Arany J. balladá. Fejtegeti Greguss Á.“ a 130. lapon.) Gregussnak ez idézett szavai helyesen ítélnék-e? Hogy helytelenül, azt bizonyítják Gregussnak e saját szavai: „Ágnes asszonynak szeretője van férje mellett. Szeretője, egy éjjel, megöli atvó férjét, aztán elteszi láb alól a holttestet. Ágnes meg a véres ágyruhát mossa ki. De a gonosz tett napfényre kerül, a gyilkost fölakasztják, Ágnes megtévelyodik.“ Továbbá: „A bűn önmagában rejti a bűnhődés magját, s a megfélemezés egyetlen pillanata képes boldogtalanná tenni egész életünkre: ime az eszme, melyet Ágnes asszony tébolya oly megrendítőleg tolmácsol.“ — Ágnes asszony, ime, Greguss szerint is „bűnös“ és Greguss mégis helyesnek, indokoltnak találja azt, hogy a költő azt a vérrel beszennyezett Ágnes asszonyt liliomnak mondja, holott a „liliom“ szótól ős időktől fogva a tisztaság és ártatlanság fogalma elválaszthatatlan! „Ágnes asszony“ lehet inkább bármí, mint liliom. — — — „Szondi két apródja“-ban a két apródról az mondatik, hogy „bülbülszavu (csalogányszavu) rózsák két mennyei bokra.“ Milyenek azok a „mennyei“ bokrok? mások-e mint a földiek? s milyenek azok az apródok, kiket a költő mennyei bokroknak nevez? Hát azok a bülbülszavu rózsák, melyeknek mennyei bokrai az apródok, hol teremnek? — Ehhez képest valóban még nagyon is józan és higgadt Berzsenyiné e Kőlcsey-gáncsolta gyönyörű sor: „Almáim tündérligetit te himzed bájos csessettel.“ — „Rákóczyiné“-ban e helytelen hasonlatot találjuk: „Oda borul, mint a bokor, oda borul nyakába.“ A bokor nem borul. — A „Walesi bardok“-ban egészen komolyan ez mondatik: „Ne szűlj rabot, te szűz! — — — (L. a Czuczor-Fogarasiéle szótárban a „szűz“ szónak²) alatti jelentését.) A hely szűke miatt még csak egy nevezetes szerkezeti hibáról akarok itt szólni, mely, sajnos, Aranynak épen egyik — eddig minden tekintetben remeknek hitt — balladáját, t. i. az „V. László“ címűt, teszi tönkre. E balladának (Greguss szerint) „tárgya egy hitszegő király kínos elpusztulása. V. László esküvel fogadta volt, hogy a Hunyadi fiakat nem fogja bántani, mégis elfogatja őket barátjaikkal együtt, Hunyadi Lászlót kivégezteti, Mátyást pedig, miután Rozgonyi Sebestény és Kanizsai László megszöktek, magával viszi Csehországba.

s z e m (azaz: „*folyjon ki a szeme!*“ miként a *káromkodó pór* is szokta mondani), *mely célba vevé;*“ (mennyivel jogosultabb és költőibb ez iszonytató átoknál p. a „*Fehér László*“ balladájában a lány átkozódása: „*viz előtted megáradjon, sár utánad felfakadjon, lovad lába megbotoljon, földre téged agyon nyomjon; mosdó*

Fél a magyaroktól, s Prágában egy cseh híve mérgezi meg.“ (Greguss.) — Hol a szerkezeti hiba? A végkifejletben, a *katastróphában*. A királynak e szavaira:

„*Oh adj, oh adj nekem
Hűs cseppet, hű csehem!*“

a *hű* cseh szolga *méregitalt* nyújt a királynak a nélkül, hogy a költő a *hű* cseh szolgának e gyilkos tettét *lélektanilag* (*psychologice*) csak egy árva szóval is megokolta volna! — *Aranynak* e balladáját, minthogy *német* nyelvre is le van már fordítva, elolvastattam egy német szakértővel s megkérdeztem őt azután, hogy mit tart a *megmérgezés indító-okának*. Hosszú fejtörés után, mely alatt én *Petőfinek* egész „*János Vitéz*“-ét olvastam el, azt adta válaszul, hogy ő is megokolatlannak találja a szolga tettét, de ha kelleténél többet is szabad sejtteni, akkor a szolgát a *Hunyadiak* barátaitól *megvesztegetettnek* lehetne gyanítani. Én természetesen azonnal visszaautastottam e gyanút, mert hiszen ez olyanokul tüntetné föl a *Hunyadiak* barátait, kik még az *orgyilkosságtól* s ennek éppen *leggyávább* nemétől, a *megmérgezéstől*, sem irtóznak vissza. Akarhatta-e a költő a *Hunyadiak* barátait a *királyné mérgezés* bűnében részeseknek sejtetni? Bizonyára nem! — Más okát kerestem tehát, de nem találtam; keresem most is még, de nem találok; — vagy talán elegendő-e már az is, ha valaki *cseh*, hogy azonnal (minden további lélektani megokolás nélkül is) a gázság összfogalataként álljon szemünk előtt? — Hogy *V. Lászlót* *megmérgezték-e Prágában*, vagy nem, az a költészet szempontjából tekintve csak másodrendű dolog; hiszen a költő (miként már *Lessing* is derekasan fejtegette) nem is köteles okvetlenül a *történelmi igazsághoz* ragaszkodni, hanem attól bátran eltávozhatik, ha művészi céljai úgy kívánják, mert hiszen a *költő* nem *történetíró* s a *költészet* nem *történelem*. S csakugyan, nálunk már *Zrinyi* (a költő) is igen jól meg tudta választani a *költői* valóságot a *történelmi* valóságtól, midőn *Szulimánt* (l. *Zrinyi Miklós* „*Szigeti Veszedelem*“ XV. énekének 97. 98. és 99. versszakát) nem engedi betegség martalékává lenni, hanem a várból kirohanó *Zrinyi* keze által vet véget életének. *Aranynak* sem lehet szemrehányást tenni azért, hogy nála nem *Podiebrád György* és *Rokicana* mérgezik meg *V. Lászlót* (l. *Katona*: 13, 1218), hanem egy szolga; de gáncsot érdemel a költő azért, hogy nem okolja meg azt, *miért* mérgezi meg a szolga a királyt? — Az *okszerűség* megkívántatik ám a költészetben is, sőt mi sem botránkoztat meg annyira a költészetben, mint éppen az *okszerűség hiánya*. („*Nichts ist anstössiger, als wovon wir uns keine Ursache geben können.*“ *Lessing*.) Gregussnak az „*V. László*“ című ballada szerkezeti hibájáról éppen úgy nincs sejtelve, mint egyáltalában mindarról, a mit e jegyzetben mint megrovandót elősoroltam; gazdag kárpótlásul majd a *fekete kávé* történetét beszéli el három lapon (l. a 88. 89. 90. lapon), majd a *bűnügyi jegyzőkönyvek* kivonatát adja (a 126. lapon), majd elbeszéli, hogy mit hirdet a *hümperek története* (a 128. lapon), majd meghatározza az időpontot, midőn *Ágnes* asszony „*már bolondul*“ (a 130. lapon), majd a *tegezésről* szól (a 131. lapon), majd a „*deutsche Biederkeit*“-ot emlegeti (a 29. lapon), majd ismét egészen komolyan azt állítja, hogy „*a görögök Hephaistost, a istenek hírvivőjét, szárnyas lábunak képelték*“ (l. a 47. és a kisebb kiadás 27. lapján). Gregussnak balladafejtegetései a „*Jeles írók iskolái tára*“-ban is megjelentek *Kármán Mór*nak éppen oly szakértő (?), mint lelkiismeretes (?) szerkesztősege alatt s így már négy esztendő óta azt tanulják országszerte *Greguss* fejtegetéseiből, hogy az a *sánta Hephaistos* az „*istenek hírvivője*“ volt s hogy őt „*a görögök szárnyas lábunak képelték.*“ (!!) Mit mondanának a szomszéd németek, ha ezt megtudnák?!

vized vérré váljon, kendő ruhád lángot hányjon, a kenyered kővé ráljon, az ég téged meg se áldjon!“); — továbbá: „annyiféle párbajt és mindenféle bajt vitt már e menyecske összevissza, hogy majd — paizsán a fegyver ellágyul, megtompul, mintha viaszból vón’ — legfeljebb ólombul;“ — „de nem foly a vére, mert nincs olyan bőven, száz nádály, száz köppöly sem szína belőle, mind éhen veszett ki bolhája, tetúje;“ — „meg se halsz, csak megdeglesz!“¹⁾ stb. stb. — Még arról sincs semmi tudomásom, megbotráncozott-e valaki azon, hogy a köztünk és körülünk lakó nemzetiségek Arany-nak egyes költeményeiben ilyen (őszintén szólva, *nem nagyon költői*) címekben részesülnek: „*bolond cseh*“; — „*buta oláh*“; — „*bottal az ebre*!“ stb.²⁾ — — De jóllehet íróinknak működését folyvást éber figyelemmel kísérő és lelkiismeretesen ellenőrző kritikánk (miként már Tóth Kálmán is évek előtt panaszolva irta vala) már régóta nincsen, talán még sem sülyedt már annyira nálunk az izlés, hogy ne érezné kiki például a következő verssoroknak ocsmányságát:

„Tótágast áll fején; ég felé a lába,
Megakadt valahogy a nyeregkápába:
Lelke pedig, minthogy m e n n y b e iparkodott,
Feljebb, feljebb mászva, kiment, a hol tudott.“

Azaz: lelke az alf.l.n keresztül f.ng alakjában szállt föl az égbe. — Találhatni-e ily ocsmány gondolatnak csak század-részét is Petőfinél?³⁾ — Mik azok a népies erőteljességek Petőfinél ehhez az *undok frivolitáshoz* képest, melyet csak a farkasnyü raffineria gondolhat és mondhat a népiesség báránybőrében? — Valóban, ez *aljas* gondolat nem csak saját irodalmunkban, hanem a világirodalomban is páratlan a maga nemében! — — De azért,

¹⁾ Ha a finom izlésű *Kazinczy Ferenc* élne s ez idézeteket, melyek mind Aranyból valók, olvasná, aligha nem ismételné e kérdést: „*Az-e Magyar, a mi durva?*“ (L. „*Tövisék és Virágok. Széphalom 1811.*“ a 44. lapon.)

²⁾ E *durva* verset Greguss még *durvább* prózában így értelmezi: „*Az e b e n, megvetéssel, a c s e h e t érti; e nyomorult nép ellen, úgy véli, nem is szükséges a kard, elég lesz a bot is, k i v e r n i m i n t a k u t y á t.*“ (L. „*Arany János balladái. Fejtegeti Greguss Ágost.*“ a 111. lapon.) „*Az eb, megvetőleg, annyi mint cseh.*“ (!) „*Arany János balladái. Magyarázza Greguss Ágost. 1877.*“ (Iskolai kiadás. l. az 56. lapon.)

³⁾ Petőfi irtózott a frivolitástól. Érdekesek erre nézve *Kertbeny*nek (Petőfi ifjúkori barátjának) a következő szavai: „*Es war — ein höchst eigenthümlicher Zug dieses eigenthümlichen Charakters, dass dieser junge Mann — wie von einer Viper berührt emporfuhr, wagte Jemand in seiner Gegenwart nur die leiseste Zote auszusprechen. Es findet sich denn in all seinen Gedichten nicht eine Zeile, die nicht jedes Kind lesen könnte. Es war die Keuschheit der Seele, nicht etwa sociale Prüderie, die diesen grossen Geist vor Frivolität bewahrte. Wie Shakspeare und Goethe scheute er sich nicht, um eine sittliche Idee plastisch vorspringen zu machen, zum derbsten Ausdruck zu greifen, aber nie zu einem frivol.*“ (L. „*Hundertsechzig lyrische Dichtungen von Alexander Petőfi. Aus dem Ungarischen im Versmasse der Originale übersetzt von K. M. Kertbeny. Vierte Auflage. Elberfeld und Leipzig. 1866. Druck und Verlag von Sam. Lucas.*“ a 19 — 20. lapon.)

lám, mégis *Petőfi a nyers*, ¹⁾ *Arany* ellenben az *érzékeny* izlésű! ²⁾ — Ment-e az ily ítéllethezés a részrehajlástól? — — Hát arra mit mondjunk, hogy *Greguss*, „a szabadság képviselője,” *Petőfit*, mint „a zsarnokság képviselőjét,” irgalmatlanul megcsonkítani (*castrálni*) merete, holott ugyanő *Arany* balladáinak fejtegetéseiben még a legpóriasbat is *kinyomatja és javálja*? — *Greguss* a „*Petőfi-díszkiadás*”-hoz irt előszavában *Petőfinek* megcsonkítását (*castratióját*) e melegséggel kíséri: „*Két rendbeliek a h é z a g o k, a mennyiben az izlés, részint a törvény parancsolta. Midőn izlést mondok, nem a m a g a m k ü l ö n i z l é s é t értem, mert ez több törlésre csábíthatott volna:* ³⁾ — értem a művelt emberek azt a

¹⁾ „*Petőfi* (feltűnt) mindent átható *nyers* (! ? !) és dús lyrai érvel.” (A magy. nemz. irod. története. Irta Toldy Ferenc. Pest. Emich. 1868. I. a. II. kötet 145. lapján.)

²⁾ „*Arany*, kibén a mély természet-ér erős értelemmel és é r z é k e n y (???) izléssel egyesülvén, az új költészet általa fogta művészi avatását nyerni.” (Toldy Ferenc ugyanott.)

³⁾ Hogy milyen *Gregussnak* e „külön” izlése, mely őt (*Petőfi* költeményeit illetőleg) még több (!) törlésre csábíthatta volna, arról kedves olvasóimnak (az eddigi idézetek után) már van kellő fogalmok. Lássunk még néhány példát! Mily *finom* (?) *izlésű* s a mellett mennyire *nem* (?) *köznap* *Gregussnak* a következő halonlata is: „*Egymással marakodnak, mint a kutyák, ha kocot dobnak közéjük.*” (Arany János balladá. *Fejtegeti Greguss Ágost.* I. a. 115. lapon.) Sajátszerű „külön” izlés készítette *Gregusst* a következő képes beszédre is: „*Ez a háromszor megzendülő alaphang mintegy három határoszlop, melyek közt az egész esemény lefoly.*” (Ugyanott a 120. lapon.) Már csakugyan „külön” izlés kell ahhoz, hogy valaki három „*h a n g o t*” három „*o s z l o p n a k*” nézhessen! — „*Külön*” izlés szülte *Gregussnak* e hasonlatát is: „*A gyermekek, a feleség egyre hitegetik magokat, hogy apjok, a férj haza érkezik, mint a hogy a máról holnapra élő tudórvész es (!!) reményli folyást, hogy felgyógyul.*” (Ugyanott a 93. lapon.) Olvasott-e valaki ennél valaha *ízletlenebb és esztelenebb* hasonlatot? Hol van széles e világon egy *aesthetikus*, a ki e *patikaszag*, *körházi* nyavalyás hasonlatot életrevalónak mondani merészelné? — „*Külön*” izlés sugalta *Gregussnak* fülébe a következő *metaphorát* is: „*A kimoshatatlannak kimosása: ez a tengely, mely körül Ágnes asszony egész élete forog.*” (Ugyanott a 119. lapon.) *Greguss* e *metaphorát* a *kisebb* (iskolai) kiadásban (az 58. lapon) így módosítja: „*A lepedőjét mosó Ágnes képe a mű egész szerkezetének tengelye.*” Dicső! Amott a *kimosás* a *t e n g e l y* (!), itt megint *Ágnes képe* a *t e n g e l y*! Ilyen, ime, az a „külön” izlés, mely *Gregusst* arra csábíthatta volna, hogy *Petőfit* még jobban csonkítsa! — Az utolsó példa még azt is elárulja, hogy *Greguss* nincs mindig tisztában a fejtegetett költemények *alapeszméjét* illetőleg. Nagy nála az eszme-zavar! Így például a *kisebb* kiadásban (a 24. lapon) a „*Mátyás anyja*” című költemény *eszmejének* „*az anyai szeretet sovárgása*” mondatik, a *nagyobb* kiadásban ellenben (a 44. lapon) „*az anyai sovárgás szeretelensége*” mondatik a költemény *eszmejének*! Ott tehát a „*szeretet s o v á r g á s a*,” itt „*a sovárgás szeretelensége*” az eszme!! — A következő példa is tanulságos. A *kisebb* kiadásban (a 65. lapon) az „*Arca fiú*” *eszmeje*: „*a szülői szeretet hatalma, melyet a halál sem bír megtörni*”; a *nagyobb* kiadásban ellenben (a 139. lapon) az *alapeszme* „*az anyai szeretet szüksége.*” Ott, ime, „*a szeretet hatalma,*” itt „*a szeretet s z ü k s é g e*” mondatik *ugyanazon* költemény *eszmejének*!! — — Idézhetnék még ebből a szomorú *eszme-világból* egyet-mást; de a tér szűke miatt a kegyes olvasóra bízom, hogy folytassa, ha kedve tartja, ez érdekes összehasonlítást; én itt inkább egy másnemű példát idézek, melyből ki fog derülni, hogy *Gregussnál* még az *alapvető* (*fundamentális*) műtörvények ismerete is kissé hiányos. A *nagyobb* kia-

közös izlését, mely nyomtatva sem nézheti, a mit egy vagy más okból kiejteni áttal, azt az izlést, mely még egy Goethétől sem veszen föl mindent.“ — S valjon mi az, mit művelt ember Greguss szerint kiejteni áttal s ennél fogva nyomtatva sem nézhet? Hát például „t e t ű.“ Igenis, sem több, sem kevesebb, mint tetű. Petőfi ugyanis „Élet vagy halál“ című költeményében így szól:

„Föl hát, magyar nép, e gaz csorda ellen,
Mely birtokodra s életedre tör!
Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
Föl az utósó ítéletre, föl!
A századok hijába birkoznak
Velünk, és mostan egy év ölne meg?
Oroszlánokkal vívtunk hajdanában,
És most e tetvek egyenek-e meg?“

dás 136. lapján Greguss így szól: „Melyik már azon mozzanat, melyben Ágnes asszony tébolya láthatólag nyilatkozik? Kétségen kívül a lepedő mosása. Ezt tehát előadja a képíró. S mi e tébolyának oka, láthatóvá tehető oka? Kétségen kívül maga a gyilkosság, akkor éjjel midőn a véres lepedő képe Ágnes lelkébe örökre bevésszük. A költő e szörnyű dolgokat, mint rútat, elhallgatta; de a festész kénytelen elbeszélni, kénytelen szemünk elé állítani Ágnes a mint a vérfoltot megpillantja és elrémül, kénytelen tudatni velünk, hogy e vérfolt gyilkosságból ered.“ Ezek Gregussnak szavai. Greguss nagyon téved, ha azt hiszi, hogy a költő azt a szörnyű gyilkosságot azért hallgatta el, mert rútat. Szó sincs róla! A mi rútat a festész előadhat, azt a költő is bátran előadhatja; sőt épen a festész az, a ki a rútnak, iszonyúnak, szörnyűnek terén alig-alig engedhet meg magának valamit, majdnem kizárólag a „szép“ utánzására levén szorítva: míg a költő (a mint azt Lessing a maga „Laokoon“-jában remekül tárgyalja), a természetnek egész megmérhetetlen országa állván tárva előtte, nem csak a szépet, hanem a rútat, sőt magát a retentőt és undorítót is tárgyalhatja. Greguss azzal az állításával, hogy „Ágnes asszony“-ban „a költő e szörnyű dolgokat, mint rútat, elhallgatta,“ csakis Lessing „Laokoon“-jában való járatlanságát árulja el. Hogy a költő „Ágnes asszony“-ban a gyilkosságot magát nem ecseteli s el nem beszéli, azt a ballada természetéből kell magyarázni, mely nem tűri, hogy elbeszéltessek az, a mit ugyanis érteni lehet vagy érteni kell. „Wir leben mit und gewahren Alles, was braucht man uns erst Alles zu sagen? Wir sehen erschütternde Erfolge, wozu bedarf's der langen Erzählung der nothwendig vorausgegangen Handlungen?“ Alkalmazzuk Echtermeyernek e jeles szavait az „Ágnes asszony“ című balladára! Ebben a következők mondatnak: „Ágnes asszony a patakhán fehér lepedőjét mossa; fehér leplet, véres leplet a futó hab elkapdossa. Öszszefutnak a szomszédnők: — Ágnes asszony, hol a férjed? — Jön a hajdu: — Ágnes asszony, a tömlőbe gyere mostan. Ágnes a törvény előtt megáll szépen, a hogy illik. A zöld asztalnál tisztos öszek ülnek sorra. Szánalommal néznek órá. — Fiam Ágnes, mit mivelteél? Szörnyű a bűn, terhes a vád. Ki a tettet végrehajtá, szeretőd im maga vall rád. Ő bitón fog veszni holnap, ő ki férjedet megölte; holtig vízen és kenyéren raboskodva bűnhődöl te.“ Ezek a balladának saját nyilatkozatai a gyilkosságra vonatkozólag. Nem elegendők-e ezek? Nem lebeg-e az egész tényállás világosan szemünk előtt? S ha igen, nem vétett volna-e a költő, ha a gyilkosságnak (nem balladába való) hosszas elbeszélésebe és leírásába bocsátkozik vala? Minden bizonynyal! Nem „mint rútat“ hagyta el tehát a költő a gyilkosság részletezését, mint Greguss tévesen tanítja, hanem azért, mert balladában nincs az ily részletezés számára hely! —

Greguss nyomtatva sem nézhetvén azt az állatot, melyet *kiejteni* átall, megcsonkította e versszaknak utolsó sorát, ¹⁾ sejtelve sem levén neki arról, hogy törlési viszketetségében szegény *Petőfin* a legoktalanabb műtétet vitte véghez; mert megsemmisítette először ez *ellentétet*, melyet a kihagyott állat az *oroszlánnal* képez; másodszer megcsonkította a *hyperbolát* (*oroszlán, nagyítás, auxesis; tetű, kisebbités, tapeinosis*); harmadszor tönkretette a költőnek azt a jelentős célzatát, hogy akkor, mikor a magyar nemzet — —

..... „*a legelhagyottabb*
Minden népek közt a föld kerekén,“ — s mikor
 „*Isten, ördög, minden ellene van:*“

épen azok a *parasiták* pusztítanak leginkább élete fáján s tépik dühös kezekkel gazul, örülten a zöld ágakat,

..... „*kik eddig a fa árnyékában*
Pihentek hosszú századok alatt“

védve s óva levén a magyar nemzet hőskarja által; — hogy épen azok rohanják meg legmohóbb étvágygyal a magyart, kiknek joggal mondhatja a nemzet, hogy

„*Megosztottuk ti véletek híven, ha*
A jó szerencse nekünk jót adott;
S felét átvettük mindig a tehernek,
Mit vállatokra a bal sors rakott;“

hogy épen ezek az *élősdiek* azok, kik, miután századokon keresztül a magyarnak *tányérját* nyalták, most (tetvekhez hasonlóan) *vérét* akarják szívni s e célból *magyarirtó* szándékkal láznak föl a nemzet ellen! — — —

A *metaphora* („*e tetvek*“), igaz hogy *megdöbbsentő*, de nem volt-e *megdöbbsentő*, nem volt-e *borzasztó* a költemény születésének órája is?

„*A Kárpátoktól le az al Dunáig*
Egy bösz üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.“

E válságos helyzetben, ime, a költő megpendíti harctól véres ujjával lantjának hurjait, hogy a végveszély közepett végső ellenállásra buzdítsa már-már csüggedő nemzetét. *Forradalmi* költeménnyel van e szerint dolgunk, melylyel a költő az *egész* nemzetre, főleg pedig a nép *millióira*, tehát kiváltképen a *alsóbb* rétegekre kívánt hatni, minélfogva az egész *tableau*-nak, az egész képnek szokottnál *erősebb* színezése, illetőleg a testvérharcot harcoló belellenség hitványságának és (a legmélyebb megvetésre méltó)

¹⁾ Megrótta ezt a botrányos önkénykedést már *Metzl Hugó*, kolosvári tanár is egy külön füzetkében, mely *Kolosvárott* 1874. jelent meg.

jellem-rútságának *mennél kirívóbb* színekkel való festése vált szükségessé. A költő mentségére szolgálhat az is, hogy költeménye *háboru közepett*, talán épen a harc téren, puskaroppanás, ágyudörrenés s a sebesült bajtársak szívszaggató jajai között — a hazafias harag és düh sugalatára — fogantatott: míg ezt az egyszer már idézett verssort: „*Mind éhen veszett ki bolhája, tetűje*“ Arany házi kabátban, béke idején (a mikor is nyugodtan és higgadtan válogathatta kifejezéseit, képeit és hasonlatait) költötte s így az egész póriás verssor csakis a *rútban* való pillanatnyi szeszélyes gyönyörködésnek a szülöttje. — — — Ámde Greguss, ki, ha *Petőfi* kerül kezei közé ¹⁾, azonnal a maga *külön* izlését követni és a szegény költőt nyirbálni, csonkítani, törülni kész, bezzeg mindjárt más hangnemben zenél, ha *Arany*ról van a szó. Hogy eljárása mily részrehajló és igazságtalan, az a következő példából, úgy hiszem, ki fog tűnni. *Arany*nak „*Arva fű*“ című balladájában a következő verssorra bukkanunk:

„*Ne bánts, ne bánts, gonosz ringyó, az árvát, az árvát!*“

„*Ringyó!*“ Ez izléstelen, bárdolatlan, aljas kifejezést annál inkább resteljük, minthogy *Toldy* az „*Arva fű*“ költőjének „*érzékeny*“ izlést tulajdonít; már pedig annak, kinek *érzékeny* az izlése, lehetetlen nem *éreznie* azt, hogy „*ringyó*“ -nak egy műkölteményben, a milyen a *ballada*, *aesthetikai* udvarképessége nem lehet. — „*Ringyó!*“ — („*Ein roher, gemeiner Kraftausdruck!*“) Van-e, ki e szidalomnak mód feletti durvaságát tagadni meri? Ha *volna*, az olyan csak azt árulná el, hogy nem ismeri a „*ringyó*“ szónak teljes jelentését. Mit is jelent e szó „*ringyó?*“ — *Calepinus*nak (1598. *Basiliában* nyomtatott) tizenegynyelvű szótárában és *Szenci Molnár Albert*nek (*Hanoviában* 1611. és *Frankfurtban* 1644. megjelent) *Dictionarium*-ában, valamint *Pápai Páriz Ferenc*nek szótárában még nyoma sincs a „*ringyó*“ -nak, világos jeléül annak, hogy jó erkölcsű nagyapáink idejében a „*ringyó*“ nem csak az irodalmi nyelvben, hanem még a közéletben is ismeretlen volt. — *Baróti Szabó Dávid*nak (1792. *Kassán* megjelent) „*Kisded szótár*“ -a már ismeri a „*ringyó*“ szót és így magyarázza: „*Ringyó: lotyó, szajha, cafra.*“ *Kresznerics* szerint (l. „*Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal. Készítette Kresznerics Ferenc. Máso-*

¹⁾ Hogy valaki úgy bánhatott és bánhatik *Petőfi*vel, a mint *Greguss* bánt és bánik még jelenleg is büntetlenül, ez csak azt bizonyítja, hogy *Petőfit* nem tudjuk megbecsülni s hogy őt ennél fogva meg nem érdemeltük s meg nem érdemeljük. — Hát ahhoz mit mondjunk, hogy *Greguss*nak azt a minapi beszédét, melyben *Petőfi*nek szent álmát háborgatta és a szabadságnak e lantosát mint „*a zsarnokság képviselőjét*“ pelengérré állította, a jelen volt nagy számú közönség tapssal fogadta? — — — Ki hitte volna lehetségesnek, hogy majdnem ugyanakkor, mikor *Maxime de Camp* a francia akadémiában (1880. dec. 23.) *Petőfit* mint a világköltészetben a legkitünőbbek közt helyt foglaló dalmokot ünnepelesen magasztalta és dicsőítette, a nagy költőnek saját hazájában (1881. február 6.) fog akadni ember, ki *Petőfit* sárral megdobálni nem irtózik?! — —

dik rész. Budán. 1832.“) „ringyó“ annyi mint: „scortum, lupa, meretrix.“ Ballagi szerint (l. „A magy. nyelv teljes szótára. Szerkesztette Ballagi Mór. Második rész. Pest. 1873.“) „ringyó“ annyi mint: „kurva.“ — Márton József pedig (l. „Magyar-német lexicon vagyis szókönyv. Készítette Márton József. Bétsben. 1811.“) a „ringyó“ szót így értelmezi: „Ringyó, eine öffentliche Hure.“ — Ezek után világos, hogy Arany az „Árva fiú“ című balladában oly szóval él, melyet (— Gregussnak Petőfi ellen hangoztatott saját szavait használom —) *művelt ember kiejteni átall s azért nyomtatva sem nézhet.* Ámde mit csinál Greguss? Kitörli-e Aranynál is azt, mit *művelt ember kiejteni átall és nyomtatva sem nézhet?* — Dehogy törli! Ő a nagyobbik kiadás 142. lapján *ringyós-tul* közli az illető verssort, a nélkül hogy csak egy árva szóval is tanujelét adná az ő állítólagos külön finomságu izlésének, a nélkül hogy csak egy kukkal is elárulná azt, hogy itt is úgy, mint Petőfinél, az ő külön izlése törülésre csábította őt. Nem különös-e az, hogy Greguss, ki ha Petőfiről van a szó, szenvedhetetlen finnyásságot negélyez, Aranynál mindent *gyengédnek* talál? ¹⁾ — — A *kiseb-bik* (iskolai) kiadásban Greguss *rút*tnak találja ugyan a „ringyó“ szót, de *igazoltnak*. Szavai (l. a 67. lapon) ezek: *Ringyó „rút” szó, de az erős indulat s a szereplők alsóbb műveltsége igazolja.* Gregussnak *aesthetikája*, ime, *sajátságos!* Petőfinél nem igazolja a *rút* szót („*e tetvek*“) a *erős indulat*, mely ugyanis a *költőn* (a haza vesztére török látására) erőt vett, s nem igazolja azon *milliók alsóbb műveltsége* sem, a kikre Petőfinek minden áron hatnia kellett: Aranynál ellenben az *erős indulat* is meg az *alsóbb műveltség* is igazol, még pedig igazol oly *rút* szót, mely egyszersmind *erkölcsileg-rút* képzetet is kelt! — Greguss a minap mon-

¹⁾ „Gyöngéd” célzás a hamar egymás után elhunyt két Hunyadira.“ (l. „Arany János balladá. Fejetegeti Greguss Ágost. Budapest. 1877.“ az 50. lapon.) „Hozzá járulhatott a költő *gyengéd* sége is, a ki nem akarta a fejedelem és nemzet viszályainak emlékét fölhajtani.“ (l. ugyanott a 61. lapon.) „Mily *gyöngéd* szó!“ (l. ugyanott a 72. lapon.) „A költő már itt, *gyöngéd* en, *előkészít* bennünket.“ (l. ugyanott a 109. lapon.) „A költő mindkét balladában a *bűnös szerelem bűnhődését* írja le, *gyöngéd* en, mégis erővel.“ (l. ugyanott a 117. lapon.) „Ama szörnyű éjjel, melynek eseményeit egyébiránt a költő, *gyengéd* en *el nem mondja*.“ (l. ugyanott a 118. lapon.) „Hol a legmocskosabb tárgy a legszörnyűbb a *leggyöngéd* ebben *van tárgyalva*.“ (l. ugyanott a 161. lapon. Ez érdekes példában a „*mocskos*“ helyes ellentéte a „*tisztá*“-nak; ámde a „*szörnyű*“-nek kel-lően megfelelő ellentéte-e itt a „*gyöngéd*“?) „Költőnk leginkább az *elhallgatás*-ban és *elhallgatva* kitaláltatásban *tünteti* ki újra *gyöngéd* ségét.“ (l. ugyanott a 162. lapon.) „A költő, *gyöngéd* szeméremmel, *nem mondja meg*.“ (l. ugyanott a 167. lapon.) „Ezt azonban a költő, *gyöngéd* en, *ismét elhallgatja*.“ (l. ugyanott a 170. lapon.) Mennyi *gyengéd*-ség! — Mig sok más embernek kedvenc szavajárása (*ha illik, ha nem*) az, hogy „*classikus!*“ vagy hogy „*nagyszerű!*“ vagy hogy „*colossalis!*“ — : addig Gregussnak, lám, majdnem minden dicsérete azzal kezdődik vagy végződik, hogy „*gyengéd*.“ Ez egyébiránt már a „*Futár*“-ban is kedvenc szava volt; p. „*Mily gyöngéd* ség a *disznók iránt!*“ vagy: „*Ismét mily gyöngéd* ség a *sertésvilág iránt!*“ stb.

dott ünnepi beszédében a kritikust a *szabadság képviselőjének* nevezte. Nincs kifogásom ez ellen, sőt nagyon kívánatosnak tartom, hogy minden kritikus a szellemi szabadság képviselője legyen; ámde az oly kritikus, a ki önkénykedve kétféle mértékkel él, nem inkább a szellemi zsarnokság képviselője-e? — s nem teszi-e a részrehajló kritikus a nálunk úgyis gyűlölt és utált kritikát még gyűlöltebbé és utáltabbá? — — —

Térjünk vissza *Gregussnak* e szavaihoz: *Ringyó „rút szó, de az erős indulat s a szereplők alsóbb műveltsége igazolja.“* Megállhat-e *Gregussnak* e nézete? Nem, mert ez, ha az aesthetikában szabálylá lenne, minden ízetlenségnek, póriasságnak, trivialisitásnak kaput tárna s még a legaljasabb kifejezéseket és legocsmányabb indulatkitöréseket is szentesítené. — Istenem! mi mindent nem mondanak az *alsóbb műveltségűek*, ha elkapja őket az *erős indulat!* — — — A költőnek nem lehet az a feladata, hogy az *alsóbb műveltségűek erős indulatkitöréseit* úgy öltöztesse versbe, a mint azokat az utcán hallotta és uton-utfélen naponként hallja s a mint azokat a haltér és zöldségpiac zsémbes kofáinak szájából hetivásárok alkalmával unos-untig hallhatja mindenki: hanem a költőnek, mint művésznek, a föladata, művészileg úgy írni, hogy még a legizgatottabb jelenetek ecsetelésekor is a jó izlést (a „*bon goût*“-t) lehetőleg kimélje. Oly *durván* beszélni s oly *nyersen* kifakadni, a mily *durván* beszélnek s a mily *nyersen* szoktak kifakadni az *alsóbb műveltségűek*, ha az *erős indulat* elragadja őket: az nem nagy mesterség, ahhoz a „*Tingl-tangl*“ költői is értenek remekül; de igenis mesterség az, a *durvát* művészi kézzel akként enyhíteni, simítani és finomítani, hogy az a természethűség lehető megóvása mellett se sértse a jó izlést. — Nem tudom, valjon a *kisértetek* nyelve és kifejezésmódja oly *durva-e*, mint a milyen *Arany*nak „*Arva fiú*“ című balladájában a sírjából előjött atyáé, ki az árva fiúnak anyját „*ringyó*“-nak címezi; de annyi tagadhatatlan, hogy a *kisértet* is, midőn el-ellátogat az *élőkhöz*, az *élők* aesthetikáját s nem a sír lakóinak talán *külön* aesthetikáját tartozik követni és az *élők* izlésének megfelelőleg köteles a maga szavait megválogatni. — Még az utolsó pór is, ha kaputos emberekkel beszél, gondosan kerüli mind azt, miről az ő egyszerű, ép izlése neki azt sugalja, hogy *durva*, *pórius*, és lehetőleg *illendően* iparkodik magát kifejezni: s ezt valjon egy *kisértet* szintén nem tehetné? S föltéve, hogy egy *kisértet*, ha elhagyja őt a jámbor indulat, csakugyan a veszettségig dühös tud lenni és sehogyssem bírja erős indulatát mérsékelni: hát mérsékelje magát legalább a költő, maradjon legalább ő a helyzet ura s ne ragadtassa el magát semmiféle *kisértet* által olyan kifejezésekre, melyek a megengedhetőnek határain túl vannak. — Valjon e verssor:

„*Ne bántsá, ne bántsá, gonosz ringyó, az árvát, az árvát!*“

mit vesztett volna magas költői szépségéből, ha a költő így írja vala:

„Ne bántsá, ne bántsá, gonosz asszony, az árvát, az árvát!“¹⁾ ?

Azzal ne álljon elő senki, hogy mert *Shakspeare*-nél is találtnak póriasságok, tehát másnak is szabad póriasságokat írnia. „Kommt ihr mir mit *Shakspeare* entgegen, so antworte ich ohne Bedenken: Besser wär's doch, wenn er hin und wieder mehr *Geschmack* bewiesen hätte!“ így felelt már e század elején *Krug*²⁾ azoknak, kik saját nyers izlésök védelmére *Shakspeare*-re szoktak hivatkozni, mintha bizony a nagy brit költőnek hibái, névszerint olykori vétségei a jó izlés ellen más gyöngé halandót a jó izlés szabályai alól fölmenthetnének! — *Shakspeare*-re azért sem szabad — mint csalhatatlanra — hivatkozni, mikor *izlésről* van a szó, mert századok választanak el minket tőle. Más idők, más emberek! Tudva levő dolog, hogy *Luther* és *Dr. Eck* egy nyilvános vita alkalmával a *legpíszkosabb* és *legbüzösebb* szidalmakkal illeték egymást; mai nap pálcát törnének az olyanoknak műveltsége és izlése fölött, kik nyilvános ülésben egymásnak hasonló címetek osztogatnának. Más idők, más emberek! *Shakspeare* is sok olyat mondhatott és mondott is akadálytalanul, mit a XIX. században finom izlésű ember ki nem ejthetne és ki sem ejtene a viláért sem.³⁾ — — Az *Arany* költeményeiben nagy számmal található finomtalanságok, nyerseségek és póriasságok mentegetése végett

¹⁾ Fordítsa le valaki *híven* mind a két sort németre és kérdezzen meg bármely művelt németet véleménye felől s biztos vagyok benne, hogy az „asszony“-t többre fogja becsülni a „ringyó“-nál.

²⁾ „System der theoretischen Philosophie. Geschmackslehre oder Aesthetik. Wien. 1818.“ I. a 320. lapon. Hogy *izlés* dolgában nem lehet mindig *Shakspeare*-re, mint tekintélyre, hivatkozni, erre nézve álljon itt *Krug*-ból még a következő idézet: „Ob *Shakspeare* überall so viel *Geschmack* als *Genie* bewiesen habe, ist eine Frage, an deren Verneinung wohl nur die blinden Verhrer des grossen Mannes Anstoss nehmen dürften.“ Ez idézet szerint csak „vak“-tisztelői *Shakspeare*-nek állíthatják azt, hogy e nagy költő mindenütt a mennyi *génie*-t, annyi *izlést* is tanusított.

³⁾ „Nicht zu rühmen ist die *Shakspeare'sche Manier*, die etwas ganz Subjectives ist, die aber in *Sitte* und *Stimmung* seiner Zeit manche *Entschuldigung* findet, ich meine die gesuchten Wortspiele, das Witzeln, den Schwulst an manchen Stellen, die Lust an pöbelhaften Schimpfwörtern und die rohen Anspielungen auf geschlechtliche Verhältnisse. Königin Elisabeth und ihre Hofdamen mögen wohl der bäre Nerven gehabt haben, als die Damen der Jetztzeit, so dass sie über Manches lachen konnten, was heutzutage in gewählter Gesellschaft durchaus nicht gesprochen oder zum Gegenstand von Spässen gemacht werden kann.“ — Azok, kik nálunk saját nyers izlésök védelmére eddigelő *Shakspeare* példájára szoktak hivatkozni, *Oeser*-nek e szavait olvasván, reménylen, ovatosabbak lesznek ezentúl a nagy brit költő szellemének idézését illetőleg. „Der *Genielose* aber, der dennoch gerne für einen *Originalgeist* gehalten sein möchte, sucht diesen Anspruch durch blosses Abweichen von der Regel, mithin durch Nachäffung des *Genies*, zu begründen.“ („*Wilhelm Traugott Krug's System der theoretischen Philosophie. Drittel Theil. Geschmackslehre oder Aesthetik. Wien. 1818.*“ I. a 313. lapon.) *Krug*-nak e szavait különös figyelmébe ajánlom mindazoknak, kik azt hiszik, hogy mihelyt valami *Shakspeare* utánzata, azonnal *geniális* és *remek*.

Shakspeare-re hivatkozni a mondottak után a legnagyobb oktalanság. — Hogy *Arany*nál, ki annyi költői szépet adott már irodalmunknak, hogy épen nála találjuk aránylag a legtöbb ponyvairodalmi póriasságot is, mely olykor még legszebb költeményein is foltokat ejt: ennek valjon mi az oka? Nyilván az, hogy költőnk — miként *Toldy* bizonyítja ¹⁾ — tanulókorában a *ponyvairodalomnak* szorgalmas olvasója volt, már pedig semmi sem maradandó benyomású és kivált az *izlést* illetőleg oly döntő hatású az *ifjúkori* olvasmányoknál. — Hogy *Petőfinél* aránylag ritkán találunk olyasmit, a mi a *Tatár-Péter*-féle irodalom egyes kifejezéseit, képeit vagy hasonlatait juttatná eszünkbe, ennek oka szintén az olvasmányokban keresendő, melyekkel *Petőfi* már kora ifjúságától fogva táplálkozott. *Petőfi* ugyanis a *magyar remekírókat*, továbbá a *német, francia és angol remekírókat* is olvassa vala s ezek üdvös befolyásának köszönhető leginkább, hogy *Petőfi* aránylag ritkán téved le az *aesthetikailag megengedettnek* utjáról. — Hogy *Petőfi*re a hazai és külföldi remekírók olvasása különben sem maradt hatás nélkül, azt eléggé bizonyítják a *reminiscentiák* is, melyeket nála itt-ott találunk. Például:

„Hogy az oroszán nem szülhet nyulfiat.“

(„Van-e egy marok föld . . . ?“)

„Nem szül gyáva nyulat Núbia parduca.“ (*Berzsenyi*.)

Vagy: „Mikor üt a boldog óra már?“ (*„A rab.“*)

„Üss te boldog óra!“ (*Anyos Pál*.)

Vagy: „V i v ó szenvedélyem mint szülej folyam fut körüled.“

(„Száz alakba.“ . . .)

„Nincs magasra v i v ó szenvedelme.“ (*Kölcsey*.)

Vagy: „Az égbe van szabad bejáratod; — — —

Az Istennel társalkodol.“ (*„Az apostol.“*)

„Willst du in meinem Himmel mit mir leben?

So oft du kommst, er soll dir offen sein.“ (*Schiller*.)

Vagy: „Szép tavasz vár, ha lejősz, leányka,

Szerelemnek ékes tavasza; — — —

Kell-é e kert, lányka, és lejősz-e

Hajlékomba? Szűk s kicsinke bár:

Oh azért megférünk benne ketten,

Mint fészékben a páros madár.“ (*„Alacsony kisház.“*)

¹⁾ „Magyar költők élete. *Toldy Ferenc*től. Pest. Ráth. 1871.“ I. a II. kötet 392. és 393. lapján.

„Komm herab, du schöne Holde,
 Und verlass dein stolzes Schloss,
 Blumen, die der Lenz geboren,
 Streu' ich dir in deinen Schoos.
*Horch! der Hain erschallt von Liedern,
 Und die Quelle rieselt klar!
 Raum ist in der kleinsten Hütte
 Für ein glücklich liebend Paar.*“ (Schiller.)

Talaj {
 Vagy: „*Mi a remény? Förtelmes kéjleány,
 Ki minden embert egyaránt ölel.
 Ha rá pazarlod legszebb kincsedet,
 Az ifjuságot: akkor elhagy, el!*“ („Remény.)
 „*Die Hoffnung, eine arge Dirne,
 Verbuhlte mir den Augenblick,
 Bestahl mit frecher Lügenstirne
 Mein junges Leben um sein Glück.*“ (Lenau.)

Vagy: „*Láttátok a fergeteget,
 E barna parasztot,
 Kezében villámösztrökével?*“ („Az örült.“)
 „*Der Sturm, ein wackrer Rosseknecht,
 Sein muntres Liedel singend,
 Dass sich die Heerde tummle recht,
 Des Blitzes Geissel schwingend.*“
 (Lenau. „Die Haideschenke.“)

Vagy: „*táncol a tányér
 A borbélyműhelyek előtt.*“ („Téli világ.“)
 „*Am Giebel tanzte wie berauscht
 Des Weines grüner Zeiger.*“
 (Lenau. „Die Haideschenke.“)

Holmi *ponyvairodalmi reminiscenciák* helyett, ime, ilyeket találunk *Petőfinél* ¹⁾. Mily *génialis eredetiség* nyilatkozik azonban *Petőfinél*, ime, még ott is, hol *reminiscenciák lebegtek* vagy *lebeghettek* szemei előtt! mily távol van ő még ilyenkor is a majom-utánzástól! — Még abban a *Schiller-i reminiscenciában* is, melynél még leginkább jut a német eredeti eszünkbe, megóvja *Petőfi* a maga teljes függetlenségét s a *Schiller* kifejezte jó gondolatot („*Raum ist in der kleinsten Hütte für ein glücklich liebend Paar*“) *Petőfi* költőileg széppé oly hasonlattal („*Mint fészében a páros madár*“) teszi, mely nemes egyszerűségével és bájos természetességével a hervadhatatlan szépségű *homéri* hasonlatokra emlékeztet.

¹⁾ Hogy *Petőfi* mennyire szeretett kiválóan *Heine Henrik* műzsájával is társalogni, úgy hogy e műzsának még kihágásai is egyszer-kétszer kövésre csábították *Petőfi* műzsáját, ezt már a „*Magy. Szépirod. Szemle*“ is észlelte. (I. az 1847. folyamban.)

FÜGGELÉK.

I.

A PETÖFI

par

THALÉS BERNARD.

Puisqu' un fatal destin, te frappant avant l'heure,
 Brisa ta lyre d'or, en étouffant ta voix,
 Ecoute, ô Petőfi, la France qui te pleure
 Saluer ton tombeau pour la première fois!
 Vers la fosse inconnue où, grave, tu reposes,
 Ah! puissent ses accents pleins de regrets amers,
 Arriver jusqu'à toi dans le parfum des roses
 Dont Mai, qui refléurit, couronne les hivers!
 Car, aux jours où la neige engourdit la verdure,
 Les deux bras sur le sein, immobile, tu dors
 Sans t'éveiller jamais au funèbre murmure
 Du saule languissant qui recouvre les morts;
 Mais dès que la luzerne a verdi dans la plaine,
 Dès que le rossignol parle avec le Zéphyr;
 Que le jeune printemps, sylphe à la rose haleine,
 Suspend à l'horizon son manteau de saphir;
 Oh, tu dois t'élancer pour contempler encore
 Le coteau verdoyant où bondit le chevreuil
 Et le sombre taillis qui fait, avec l'aurore,
 Siffler le merle noir et chanter le bouvreuil!
 Tu dois, comme autrefois, suivre les routes vertes,
 T'enivrant à longs traits des fraîches voluptés
 Que le souffle des cieux verse aux forêts désertes,
 Quand la nuit, qui descend, frissonne à leurs côtés!
 Oh! si tu viens jamais, songeur, sur la colline
 Regarder devant toi couler le bleu ruisseau
 Et chercher dans ses eaux où le glaieul s'incline,
 L'étoile qui, jadis, luisait sur ton berceau;
 Tourne tes yeux voilés vers la France lointaine,
 Un frère t'y regrette, et murmurant tes vers,
 Ne sent plus à son cœur peser la lourde chaîne
 Qui le retient captif loin des cieux entr' ouverts.
 Il suit ta Muse, ami, vers les saintes demeures
 Où brille la splendeur des mondes enchantés,
 Et, comme elle, voudrait, ne comptant plus les heures,
 Habiter un Eden aux éternels étés!
 Cet Eden, tu l'as vu, quand ton âme bénie,
 O Poète sacré, chantre à la lyre d'or,
 Obéissant heureuse au vol de ton génie
 Traversait l'horizon fière et d'un seul essor!
 Pour percer l'Infini de ton regard avide
 Tantôt tu gravissais le dur flanc des ravins,
 Et voyant le vautour qui plane sur le vide,
 La lyre frémissante échappait à tes mains!
 Tantôt, près du berger perdu dans la campagne,
 Tu t'oubliais, tranquille, en face du couchant,

Tandis qu'à pas légers descendant la montagne
 Quelque fille aux yeux bleus chantait son vague chant !
 Alors ton coeur gonflé de tendresse et d'extase,
 convoitant tour à tour et la terre et le ciel,
 Sous un élan vainqueur débordait comme un vase
 Où la vierge a mêlé la myrrhe avec le miel !

O Poète enchanteur, doux comme la Nature,
 Harmonieux roseau qui chantais à tout vent,
 Quoi ! tu ne viendrais plus boire à la source pure,
 Où la blanche Etelka t'attendait en rêvant !

Quoi ! tu ne verrais plus voler les hirondelles
 Réveillant dans les bois les songes printaniers ;
 Quoi ! tu n'entendrais plus gémir les tourterelles
 Qui se pâment d'amour aux appels des ramiers !

Mais non ! Si le tombeau garde ton corps livide,
 Si tes yeux obscurcis ne veulent plus s'ouvrir

.....
 Oui, ton souffle est vivant dans celui de tes frères,
 La Hongrie en entier te parle avec ta voix ;
 Tes refrains sont bercés sur les lèvres des mères,
 Et le pâtre grossier les chante au fond des bois.

Laisse donc mon salut frémir à ton oreille,
 O Héros qui n'as vu qu'un glorieux printemps ;
 Avant que d'une lyre, à la tienne pareille
 Le Monde retentisse, il attendra longtemps !

Paris, 15. Juillet, 1855.

II.

P E T Ö F I

by

JOHN BOWRING.

The splendid sun awaking from the east
 And to the west descending in its fall
 From its benignant rising to its rest
 Looks with an equal light and love on all.

So Genius, glory-circled at its birth
 And marching like a lamp of heaven in high,
 Bathes with celestial radiance all the earth
 Which mirrors back that radiance to the sky !

Is not the sun a mind — the mind a sun
 Whose course no arm can stay no fetter bind ?
 Do not high thoughts like fiery lightnings run
 Brighten and blaze and draw from mind to mind ?

So when thy Magyar-star ov'r Magyar land
 Petőfi! rose to its supernal throne —
 As from a fire-cross lifted by God's hand
 The rays show forth and shine as first they shone.

It was no meteor, for a meteor writes
 No golden lines of glory — read from far
 But an eternal light amidst heaven's lights
 And escaped with central stars a central star.

Exeter 16 March 1866.

